

Διεθνές Συνέδριο
με ταυτόχρονη μετάφραση στα ελληνικά / αγγλικά

**Κανόνες της Εκκλησίας
και σύγχρονες προκλήσεις**

**8 - 11 Μαΐου 2014 Συνεδριακό Κέντρο “Θεσσαλία”
Μελισσάτικα, Βόλος**

International Conference
with simultaneous translation in Greek / English

**Orthodox Canonical Tradition
and contemporary challenges**

**8 - 11 May 2014 Conference Center “Thessalia”
Melissatika, Volos, Greece**

Είναι αλήθεια ότι οι ιεροί Κανόνες, μαζί με την Αγία Γραφή και τους δογματικούς και συνοδικούς Όρους, αποτελούν κεντρικό πυλώνα στη ζωή και την παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Οι κανόνες, ειδικά, απηχούν, αντανακλούν και καταγράφουν την ζωντανή εμπειρία του εκκλησιασικού σώματος, ενώ σε πολλές περιπτώσεις αποτελούν οδοδείκτες που το προσανατολίζουν για την υπέρβαση ή την επίλυση ποικίλων ζητημάτων που ανακύπτουν στην πορεία του μέσα στην ιστορία προς τα έσχατα.

Όπως κάθε πατερικό κείμενο που αποτελεί στοιχείο της εκκλησιαστικής παράδοσης, έτσι και ο κάθε κανόνας προέρχεται από μια συγκεκριμένη εποχή και απηχεί, εκτός από τη διαχρονική σωτηριώδη εμπειρία της Εκκλησίας, και τα συγχρονικά χαρακτηριστικά του τόπου και χρόνου διαμόρφωσής του.

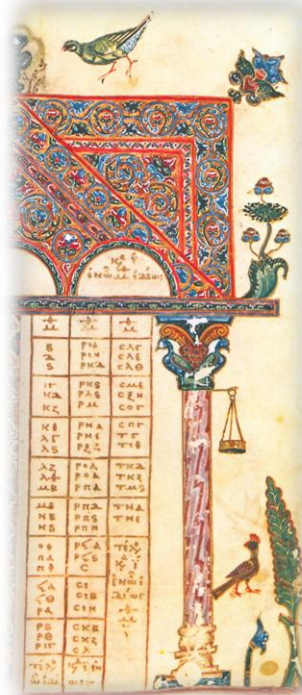
Το κεντρικό ζήτημα που τίθεται για μια ακόμη φορά είναι εάν υπάρχει η δυνατότητα η Ορθόδοξη θεολογία, όσον αφορά ειδικά στην κανονική της παράδοση, να κατανοηθεί και να λειτουργήσει όχι μόνο ως «παραδοσιακή», μένοντας αμετακίνητα πιστή στο γράμμα μιας υποτιθέμενης «παράδοσης», αλλά και ως συναφειακή, υπερβαίνοντας τις συντεταγμένες ενός προ-νεωτερικού κοσμοειδώλου, το οποίο αποτελεί τελεσίδικα παρελθόν για τον χρόνο της Εκκλησίας.

Τίθεται, λοιπόν, το αγωνιώδες έρωτημα κατά πόσο μέσα στο αναμφισβήτητο κύρος που τους περιβάλλει, οι κανόνες αυτοί διατηρούν την υπαρκτική δυναμική τους, για να ανταποκρίνονται στα αιτήματα του ολοένα και περισσότερο μεταβαλλόμενου κόσμου.

The Canons, along with the Bible and doctrinal and synodical definitions, constitute a central pillar in the life and tradition of the Church, but without predetermining it. One can say without exaggeration that these three realities constitute the foundation upon which the Church marched through the centuries.

The canons reflect and record the living experience of the ecclesial body, while in many cases they orientate it in overcoming or resolving issues which arise in its course through history toward the eschaton. Like any patristic text, each canon is derived from a particular era and reflects, apart from the temporal salvific experience of the Church, the cross-sectional characteristics of the place and time of its issue, thus forming a plethora of canonical rules in need of interpretation.

The central question to be posed is whether it is inherently possible for Orthodox theology as far as it concerns its canonical tradition, to function not only as a “traditional” theology, staying steadfastly true to the letter of an alleged “tradition”, but surpassing also as a contextual one, the constructive elements and coordinates of a pre-modernist worldview, which is irrevocably past for the time of the Church. The question, therefore, is to what point, in the prestige that surrounds them, these canons keep their existential dynamics, to meet the demands of the increasingly changing world.

Πρόγραμμα

Πέμπτη 8 Μαΐου 2014

17:30 - 18:00	Εγγραφή - Παραλαβή φακέλων
18:00 - 18:30	Έναρξη - Χαιρετισμοί

Α' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Παντελής Καλαϊτζίδης**,
Διευθυντής Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών

18:30-19:00	π. Γρηγόριος Παπαθωμάς , Καθηγητής Κανονικού Δικαίου Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Ορθοδόξου Θεολογικού Ινστιτούτου Αγίου Σεργίου, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ορθόδοξων Θεολογικών Σχολών (EFOST), Μέλος του Δ.Σ. της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών <i>Ιστορική Συνάφεια της Κανονογέννησης και Θεολογία των Ιερών Κανόνων</i>
19:00-19:30	Σπυρίδων Τρωιάνος , Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών <i>Η αρχή της Οικονομίας στην Ορθόδοξη παράδοση άλλοτε και τώρα</i>
19:30-20:30	Συζήτηση
20.30	Δείπνο

Παρασκευή 9 Μαΐου 2014

Β' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Κωνσταντίνος Κορναράκης**
Αναπληρωτής Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

9:30 - 9:50	Χρήστος Καρακόλης , Αναπληρωτής Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Μέλος του Δ.Σ. της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών <i>Βιβλικό πνεύμα και Κανόνες της Εκκλησίας</i>
9:50 - 10:10	π. Δημήτριος Μπαθρέλλος , Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), Επισκέπτης Καθηγητής στο Ινστιτούτο Ορθόδοξων Χριστιανικών Σπουδών του Cambridge, Μέλος του Δ.Σ. της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών <i>Δογματική θεολογία και Ιεροί Κανόνες</i>
10:10 - 10:30	Σταύρος Γιαγκάζογλου , Σύμβουλος Α' ΥΠΑΙΘ, Διευθυντής του περιοδικού «Θεολογία», Διδάσκων στο ΕΑΠ <i>Ευχαριστιακή εκκλησιολογία και κανονική παράδοση</i>
10.30 - 11.30	Συζήτηση
11.30 - 12.00	Διάλειμμα-Καφές

Γ' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Σεβ. Μητροπολίτης Νιγηρίας κ. Αλέξανδρος**
Πατριαρχείο Αλεξανδρείας

12:00 - 12:20	Θεόδωρος Γιάγκου , Πρόεδρος Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ. <i>Αυθεντικό και νόθο στην Ορθόδοξη κανονική παράδοση</i>
12:20 - 12:40	David Heith - Stade , Υπ. Δρ. του Πανεπιστημίου της Lund (Σουηδία) <i>Υπάρχει "consensus canonum";</i>
12:40 - 13:00	π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης , Αναπληρωτής Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών <i>Η ποιμαντική φύση των Ιερών Κανόνων</i>
13.00 - 14.00	Συζήτηση
14.00 - 16.00	Γεύμα

Δ' Συνεδρία

Προεδρεύουσα: **Teva Regule**

Master Θεολογίας, Εκδότρια του Ορθοδόξου γυναικείου περιοδικού *St. Nina Quarterly*,
Διδάσκουσα στο Boston College (Βοστώνη)

- 16:00 - 16:20 **Michel Stavrou**, Καθηγητής Ορθοδόξου Θεολογικού Ινστιτούτου Αγίου Σεργίου (Παρίσι)
Κανόνες και βάπτισμα των ετεροδόξων
- 16:20 - 16:40 **π. Alexander Rentel**, Επίκουρος Καθηγητής Κανονικού Δικαίου Ορθοδόξου Θεολογικού Σεμιναρίου
Αγίου Βλαδιμήρου (Νέα Υόρκη)
Κανονικότητα και Εκκλησιαστικότητα των ετεροδόξων
- 16:40 - 17:00 **Βλάσιος Φειδάς**, Ομ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Κοσμήτωρ
Ινστιτούτου Μεταπτυχιακών Σπουδών Ορθοδόξου Θεολογίας του Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού
Πατριαρχείου, Chambésy, Γενεύη
Συμπροσευχή και Οικουμενικός Διάλογος κατά τους Ιερούς Κανόνες
- 17:00 - 18:00 Συζήτηση
- 18:00 - 18:30 Διάλειμμα-Καφές

Ε' Συνεδρία

Προεδρεύουσα: **Μαρία Τατάγια**

Δρ. Εκκλησιαστικού Δικαίου Νομικής Σχολής ΑΠΘ,
Διευθύντρια Πνευματικών Ιδρυμάτων Δήμου Θεσσαλονίκης

- 18:30 - 18:50 **Γεώργιος Γκαβαρδίνας**, Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
Κανόνες και νηστεία
- 18:50 - 19:10 **π. Αυγουστίνος Μπαϊρακτάρης**, Επ. Καθηγητής στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία
Κρήτης, Επιστημονικός Συνεργάτης Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών
Κανόνες και περιβάλλον
- 19:10 - 20:00 Συζήτηση

Σάββατο 10 Μαΐου 2014

ΣΤ' Συνεδρία

Προεδρεύων: **π. Alexander Rentel**

Επ. Καθηγητής Ορθοδόξου Θεολογικού Σεμιναρίου Αγίου Βλαδιμήρου (Νέα Υόρκη)

- 9:30 - 9:50 **Νικόλαος Μαγγιώρος**, Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
Ζητήματα θρησκευτικής ελευθερίας και ετερότητας στους Κανόνες
- 9:50 - 10:10 **Δώρα Δημανοπούλου-Cohen**, Ερευνήτρια στην École des Hautes Études en Sciences Sociales
(Παρίσι)
Η θέση των Ιουδαίων στους Κανόνες της Εκκλησίας
- 10:10 - 10:30 **Rastko Jovic**, Δρ. Θ., Παιδαγωγικό και Κατηχητικό Ινστιτούτο Βελιγραδίου (Σερβία)
Εκκλησιολογικές και κανονικές συνεπαγωγές από την τέλεση μεικτών και ανόμοιων γάμων
- 10:30 - 11:30 Συζήτηση
- 11:30 - 12:00 Διάλειμμα-Καφές

Ζ' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Σεβ. Μητροπολίτης Ιλίου κ. Αθηναγόρας**

Εκκλησία της Ελλάδος

- 12:00 - 12:20 **Radu Preda**, Αν. Καθηγητής Πανεπιστημίου Babes-Boyai (Ρουμανία), Διευθυντής του Ρουμανικού
Ινστιτούτου Διορθόδοξων, Διαχριστιανικών και Διαθρησκευτικών Σπουδών (INTER, Cluj-Napoca)
Νομικό πνεύμα και κανονική παράδοση: από το ήθος της ελευθερίας στην ηθική του φόβου και του νόμου
- 12:20 - 12:40 **Κωνσταντίνος Κορναράκης**, Αν. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
Κανόνες και Ηθική

12:40 - 13:00	Teva Regule , Master Θεολογίας, Εκδότρια του Ορθόδοξου γυναικείου περιοδικού <i>St. Nina Quarterly</i> , Διδάσκουσα στο Boston College (Βοστώνη) Γυναίκες και εκκλησιαστικοί κανόνες: μια δύσκολη σχέση
13:00 - 14:00	Συζήτηση
14:00 - 16:00	Γεύμα

Η' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Ιωάννης Κονιδάκης**
Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

16:00 - 16:20	Μοναχή Vassa Larin , Δρ. Θ., Ινστιτούτο Ιστορικής Θεολογίας, Πανεπιστήμιο Βιέννης (Αυστρία), Οι Κανόνες της Εκκλησίας στη θεωρία και την πράξη
16:20 - 16:40	π. Patriciu Vlaicu , Αν. Καθηγητής του Πανεπιστημίου Babes-Bolyai, Cluj-Napoca (Ρουμανία), Μέλος της Αντιπροσωπείας της Ρουμανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στα Ευρωπαϊκά Θεσμικά Όργανα Σύγχρονη προσέγγιση της εφαρμογής των Ιερών Κανόνων στα θέματα αυτοκεφαλίας και "διασποράς"
16:40 - 17:00	Δημήτριος Νικολακάκης , Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Προβλήματα από την εθνοφυλετική διαχείριση της ορθόδοξης "διασποράς"
17:00 - 18:00	Συζήτηση
18:00 - 18:30	Διάλειμμα-Καφές

Θ' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Θεόδωρος Γιάγκου**
Πρόεδρος Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.

18:30 - 18:50	Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος Σαββάτος , Πρόεδρος Τμήματος Θεολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών Εκκλησιολογική Θεώρηση των Ιερών Κανόνων
18:50 - 19:10	Αθανάσιος Ν. Παπαθανασίου , Δρ. Θ., Αρχισυντάκτης του περιοδικού «Σύναξη», Διδάσκων στο ΕΑΠ Αντίσταση, λαϊκή εξέγερση, επανάσταση: ερωτήματα για την κανονική παράδοση
19:10 - 20:00	Συζήτηση

ΚΥΡΙΑΚΗ 11 ΜΑΪΟΥ 2014

7:00 - 10:30	Θεία Λειτουργία στον Μητροπολιτικό Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου Βόλου
--------------	--

Ι' Συνεδρία

Προεδρεύων: **Αθανάσιος Ν. Παπαθανασίου**
Δρ. Θ., Αρχισυντάκτης περιοδικού «Σύναξη», Διδάσκων στο ΕΑΠ

11:30 - 11:50	Ιωάννης Κονιδάκης , Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών Κανόνες και πολιτειακή έννομη τάξη
11:50 - 12:10	Παντελής Καλαϊτζίδης , Διευθυντής Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών, Διδάσκων στο ΕΑΠ Κράτος και Εκκλησία στον Ορθόδοξο κόσμο
12:10 - 12:30	Πάνος Νικολόπουλος , Λέκτωρ Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών Κανονική περί γάμου παράδοση και σύγχρονες μορφές συμβίωσης
12:30 - 13:30	Συζήτηση
13:30	Πέρασ Συνεδρίου - Καταληκτήρια προσλαλιά από τον Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. Ιγνάτιο
14:00	Γεύμα

PROGRAM

Thursday May 8, 2014

5:30 - 6:00 p.m. Registration

Session I

Moderator: **Dr. Pantelis Kalaitzidis**

Director, Volos Academy for Theological Studies

6:00 - 6:30 p.m. Opening of the Conference / Greetings

6:30 - 7:00 p.m. **Rev. Dr. Grigorios Papathomas**, Professor of Canon Law, Faculty of Theology, Athens University and St. Sergius Orthodox Theological Institute, President of the European Forum of Orthodox Schools of Theology, Member of the Board of Directors, Volos Academy for Theological Studies

Historical Context of Canons' Genesis and Theology of the Holy Canons

7:00 - 7:30 p.m. **Dr. Spyridon Troianos**, Professor Emeritus, Law School, Athens University

The Principle of "Economy" in Orthodox Tradition Now and Then

7:30 - 8:30 p.m. Discussion

8:30 p.m. Dinner

Friday May 9, 2014

Session II

Moderator: **Konstantinos Kornarakis**

Associate Professor, Faculty of Theology, Athens University

9:30 - 9:50 a.m. **Dr. Christos Karakolis**, Associate Professor, Faculty of Theology, Athens University, Member of the Board of Directors, Volos Academy for Theological Studies

Bible and Holy Canons

9:50 - 10:10 a.m. **Rev. Dr. Demetrios Bathrellos**, Lecturer at the Hellenic Open University, Visiting Professor at the Institute of Orthodox Christian Studies, Member of the Board of Directors, Volos Academy for Theological Studies

Dogmatic Theology and Holy Canons

10:10 - 10:30 a.m. **Dr. Stavros Yangazoglou**, Advisor at the Ministry of Education and Religious Affairs, Director of the Journal "Theologia", Lecturer at the Hellenic Open University

Eucharistic Ecclesiology and Canonical Tradition

10:30 - 11:30 a.m. Discussion

11:30 - 12:00 a.m. Coffee Break

Session III

Moderator: **H. E. Metropolitan Alexandros of Nigeria**

Patriarchate of Alexandria

12:00 - 12:20 p.m. **Dr. Theodoros Yangou**, President at the Faculty of Pastoral and Social Theology, Aristotle University of Thessaloniki

Authentic and Distorted within the Orthodox Canonical Tradition

12:20 - 12:40 p.m. **David Heith - Stade**, PhD (cand.) University of Lund, Sweden

Is there a "Consensus Canonum"?

12:40 - 1:00 p.m. **Rev. Dr. Adamantios Avgoustidis**, Associate Professor, Faculty of Theology, Athens University

The Pastoral Nature of the Holy Canons

1:00 - 2:00 p.m. Discussion

2:00 - 4:00 p.m. Lunch

Session IV

Moderator: **Teva Regule, MTh**

Editor in Chief of the Journal *St. Nina Quarterly*, Teaching at Boston College, Boston, USA

- 4:00 - 4:20 p.m. **Dr. Michel Stavrou**, Professor at St. Sergius Orthodox Theological Institute, Paris
Canons and Baptism of the Heterodox
- 4:20 - 4:40 p.m. **Rev. Dr. Alexander Rentel**, Assistant Professor of Canon Law, St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary, New York, U.S.A.
Canonicity and Ecclesiality of non - Orthodox Churches
- 4:40 - 5:00 p.m. **Dr. Vlassios Feidas**, Professor Emeritus, Faculty of Theology, Athens University, Dean of the Institute of Postgraduate Studies in Orthodox Theology, Orthodox Center of the Ecumenical Patriarchate, Chambésy, Geneva
Common Prayer and Ecumenical Dialogue According to the Holy Canons
- 5:00 - 6:00 p.m. Discussion
- 6:00 - 6:30 p.m. Coffee Break

Session V

Moderator: **Dr. Maria Tatagia**

PhD on Ecclesiastical Law, Faculty of Law, Aristotle University of Thessaloniki,
Head of Cultural Institutions, Municipality of Thessaloniki

- 6:30 - 6:50 p.m. **Dr. Georgios Gkavardinis**, Assistant Professor, Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki
Canons and Fasting
- 6:50 - 7:10 p.m. **Rev. Dr. Avgoustinos Bairactaris**, Assistant Professor, University Ecclesiastical Academy of Crete, Member of the Academic Team of Volos Academy for Theological Studies
Canons and Environment
- 7:10 - 8:00 p.m. Discussion

Saturday 10th of May 2014

Session VI

Moderator: **Rev. Dr. Alexander Rentel**,

Assistant Professor of Canon Law, St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary, New York, U.S.A.

- 9:30 - 9:50 a.m. **Dr. Nikolaos Maggioros**, Assistant Professor, Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki
Questions of Religious Freedom and Diversity within the Church Canons
- 9:50 - 10:10 a.m. **Dora Dimanopoulou - Cohen**, Researcher in the Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris
The Place of the Jews within the Canons of the Church
- 10:10 - 10:30 a.m. **Dr. Rastko Jovic**, Pedagogical and Catechetical Institute, Belgrade, Serbia
Ecclesiastical and Canonical Consequences of the Celebration of Mixed and Disparate Marriages
- 10:30 - 11:30 Discussion
- 11:30 - 12:00 a.m. Coffee Break

Session VII

Moderator: **H. E. Metropolitan of Ilion Athinagoras**

Church of Greece

- 12:00 - 12:20 p.m. **Dr. Radu Preda**, Associate Professor of the University of Babes - Bolyai, Cluj - Napoca, Romania, Director of the Romanian Institute of Inter - Orthodox, Inter - Confessional, Inter - Religious Studies (INTER, Cluj - Napoca)
Canonical Tradition and Legalistic Spirit: From the Ethos of Freedom to the Morality of Fear and the Law
- 12:20 - 12:40 p.m. **Dr. Konstantinos Kornarakis**, Associate Professor, Faculty of Theology, Athens University
Canons and Ethics

12:40 - 1:00 p.m.	Teva Regule, MTh , Editor in Chief of the Orthodox Journal <i>St. Nina Quarterly</i> , Teaching at Boston College, Boston, USA <i>Canons of the Church and Women: A Tough Relationship</i>
1:00 - 2:00 p.m.	Discussion
2:00 - 4:00 p.m.	Lunch

Session VIII

Moderator: **Dr. Ioannis Konidaris**,
Professor, Law School of Athens University

4:00 - 4:20 p.m.	Sister Dr. Vassa Larin , Institute of Historic Theology, Vienna University, Austria <i>The Orthodox Canons in Theory and Practice</i>
4:20 - 4:40 p.m.	Rev. Dr. Patriciu Vlaicu , Associate Professor of University of Babes - Bolyai, Cluj - Napoca, Romania, Member of the Official Delegation of the Patriarchate of Romania in the European Institutions <i>A Contemporary Perspective on the Application of Holy Canons on Issues Concerning Autocephaly and "Diaspora"</i>
4:40 - 5:00 p.m.	Dr. Demetrios Nikolakakis , Assistant Professor, Faculty of Pastoral and Social Theology, Aristotle University of Thessaloniki <i>Troubles from the Ethno - racial Administration of the Orthodox "Diaspora"</i>
5:00 - 6:00 p.m.	Discussion
6:00 - 6:30 p.m.	Coffee Break

Session IX

Moderator: **Dr. Theodoros Yangou**,
President, Faculty of Pastoral and Social Theology, Aristotle University of Thessaloniki

6:30 - 6:50 p.m.	H. E. Metropolitan of Messinia Chrysostomos Savvatos , President, Faculty of Theology, Athens University <i>Ecclesiological Outlook of the Holy Canons</i>
6:50 - 7:10 p.m.	Dr. Athanasios N. Papathanasiou , Editor in Chief of the Journal "Synaxis", Lecturer at the Hellenic Open University <i>Resistance, Social Uprising, Revolution: Questions to the Canonical Tradition</i>
7:10 - 8:00 p.m.	Discussion

Sunday 11th of May 2014

7:00 - 10:30 a.m.	Divine Liturgy at St Nicolas Cathedral of Volos
-------------------	---

Session X

Moderator: **Dr. Athanasios N. Papathanasiou**,
Editor in Chief of the Journal "Synaxis", Lecturer at the Hellenic Open University

11:30 - 11:50 a.m.	Dr. Ioannis Konidaris , Professor, Law School, Athens University <i>Church Canons and State Law</i>
11:50 - 12:10 p.m.	Dr. Pantelis Kalaitzidis , Director, Volos Academy for Theological Studies, Lecturer, Hellenic Open University <i>State and Church within the Orthodox World</i>
12:10 - 12:30 p.m.	Dr. Panos Nikolopoulos , Lecturer, Law School, Athens University <i>Canonical Tradition on Marriage and Modern Forms of Free - Union</i>
12:30 - 1:30 p.m.	Discussion
1:30 p.m.	Conclusion of the Conference - Concluding Remarks by H. E. Metropolitan Ignatius of Demetrias
2:00 p.m.	Lunch

*Περιλήψεις εισηγήσεων
και
βιογραφικά ομιλητών*

*Abstracts
and
CVs*

π. Γρηγόριος Παπαθωμάς

grpapathomas@theol.uoa.gr

Καθηγητής Κανονικού Δικαίου Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου
Αθηνών και Ορθόδοξου Θεολογικού Ινστιτούτου Αγίου Σεργίου,
Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ορθοδόξων Θεολογικών Σχολών (EFOST),
Μέλος του Δ.Σ. της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών

Ιστορική Συνάφεια της Κανονογέννησης και Κανονική Θεολογία

Η Εκκλησία υπάρχει τόσο ενδοϊστορικά όσο και εξωϊστορικά/εσχατολογικά. Λόγω του διττού αυτού τρόπου ύπαρξής της, η Εκκλησία καλείται να εκφραστεί και να αντιμετωπίσει σύγχρονα ιστορικά φαινόμενα που απασχολούν τον άνθρωπο, τόσο μέσα από έναν εσχατολογικό προσανατολισμό (Θεία Λειτουργία) όσο και με οντολογικούς οδοδείκτες (Ιεροί Κανόνες), με σκοπό την ενότητα της διαφοράς μεταξύ ανθρώπινης ενδοϊστορικής και εσχατολογικής ύπαρξης. Εδώ έγκειται και το γεγονός της Κανονογέννησης, αλλά και της διαλεκτικής σχέσης μεταξύ ενδοϊστορικής συνάφειας και εσχατολογικής θεολογίας στους Ιερούς Κανόνες. Εν προκειμένω, οι Κανόνες, εκτός από διαχρονικότητα, χαρακτηρίζονται και από συγχρονικότητα, από τα τοπικά και ιστορικά χαρακτηριστικά της εποχής που εκδίδονται. Έτσι, μπορούμε να κάνουμε λόγο για χωρόχρονη συνάφεια/συναφειακή χωροχρονικότητα, για συναφειοποίηση, δηλαδή για γνώση των παράπλευρων συνθηκών γέννησης του κειμένου ενός κανόνα (ή αντίθετα, για αποσυναφειοποίηση), να διακρίνουμε είδη (ιδεολογική, κοινωνική, νομική) και περιόδους συνάφειας στην εποχή της Κανονογέννησης (1^{ος}-9^{ος} αι.). Η μελέτη των Κανόνων δεν μπορεί να εξαντλείται στο κείμενό τους, καθότι, σε αντίθετη περίπτωση, χάνεται η αίσθηση της εμπειρικής πραγματικότητας, η οποία εκφράζεται αφαιρετικά μέσα σε αυτό. Οι Κανόνες κινούνται στον εσχατολογικό άξονα σύμφωνα με τον οποίο προηγείται η πράξη/εμπειρία και έπεται η θεωρητική/κειμενική αποτύπωσή της. Επομένως, η σημασία αυτών των γραπτών κειμένων, έγκειται ακριβώς στην περιγραφή, στον εσχατολογικό εικονισμό της βιωματικής εμπειρίας, της αποκεκαλυμμένης Αλήθειας της Εκκλησίας. Η μελέτη των Κανόνων ολοκληρώνεται με την ερμηνευτική τους, της οποίας μπορούμε να διακρίνουμε τρία ετερόκλητα είδη: την ιστορική, την νομική και την οντολογική ερμηνευτική. Η τελευταία προσδιάζει σε αυτό που επιχειρεί η Εκκλησία μέσω των Κανόνων, επειδή καταφάσκει την ιστορική συνάφεια, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί την οντολογική αφετηρία και το περιεχόμενο των Κανόνων. Τέλος, στις μεταλλάξεις της Κανονικής Παραδόσεως της Εκκλησίας (Εκκλησιακή συνεδαφικότητα, Εκκλησιαστική «Διασπορά», Καταστατικοί Χάρτες, Ποινικοποίηση των Κανόνων) κατά τη Β' χιλιετία εδράζεται το σύγχρονο αίτημα κατάργησης ή τροποποίησής τους, καθώς και οι διάφορες στάσεις και ενστάσεις (κανονομάχοι ή κανονολάτρες [ζηλωτές του κανονικού φορμαλισμού]) απέναντι στους Ιερούς Κανόνες. Η στάση μας είναι διττή απέναντι στους Κανόνες των τριών εποχών διαστρωμάτωσης της Κανονογέννησης: Ερμηνεία και ανανέωση με την έννοια της **εμπειρικής ερμηνευτικής επικαιροποίησης των Κανόνων** τόσο στην προοπτική της ερμηνείας και της ανανέωσης, που επιτέλεσε η Εκκλησία, ως ο μόνος αυθεντικός Ερμηνευτής των Κανόνων, όσο και στην προοπτική του να υιοθετούνται αυτοί ως σηματοδότες των Εσχάτων.

Ο Αρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς γεννήθηκε το 1960 στα Νάματα Ασκίου-Βοίου Κοζάνης και είναι Καθηγητής του Κανονικού Δικαίου στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο Ορθόδοξο Θεολογικό Ινστιτούτο Αγίου Σεργίου Παρισίων, καθώς και στο Ευρωπαϊκό Διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Διδακτορικών Σπουδών ΣΩΚΡΑΤΗΣ-GRATIANUS (Παρίσι XI). Υφηγητής της Νομικής Σχολής Jean Monnet του Πανεπιστημίου Paris XI από το 1997, δημοσίευσε μονογραφίες και άρθρα στους τομείς της Θεολογίας, του Κανονικού Δικαίου και της Θρησκευολογίας. Είναι πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Forum των Ορθοδόξων Θεολογικών Σχολών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EFOST) και μέλος του Πανεπιστημιακού Κέντρου «Δίκαιο και Θρησκευτικές Κοινωνίες» («Droit et Sociétés Religieuses»-DSR) της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Paris XI, καθώς και του «Ινστιτούτου Ερευνών για την Μελέτη των Θρησκειών» (Institut de Recherches pour l'Étude des Religions-I.R.E.R.) του Πανεπιστημίου Paris IV της Σορβόνης. Ως κληρικός υπηρέτησε στην Ιερά Μητρόπολη Γαλλίας και στην Αυτόνομη Εκκλησία της Εσθονίας, όπου εξακολουθεί να διδάσκει Θέματα Ορθόδοξου Θεολογίας στο Ορθόδοξο Θεολογικό Σεμινάριο Αγίου Πλάτωνος Ταλλίνης. Από το 2010 έως σήμερα υπηρετεί ως ιεροκήρυκας στην Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών.

Professor of Canon Law, Faculty of Theology, Athens University and
St. Sergius Orthodox Theological Institute,
President of the European Forum of Orthodox Schools of Theology,
Member of the Board of Directors, Volos Academy for Theological Studies

Historical Context of Canons' genesis and theology of the holy canons

The being of the Church is both historical and eschatological. Because of this dual mode of existence, the Church is called to express and address contemporary historical events which concern humanity, both through an *eschatological orientation* (liturgy) and the *ontological signposts* (Holy Canons), aiming the *unity of the difference* between the human - historical and eschatological way of being. Here lies the fact of the *Canons' genesis*, and of the dialectical relationship between the *historical context* and the *eschatological theology* in the Holy Canons. In this case, the Canons, except timelessness, are characterized by synchronicity, by the local and historical characteristics of the time, in which they have been issued. The study of the Canons should not be exhausted in their text, because, otherwise, one would lose the sense of the *empirical reality* which is expressed as a deduction in it. The study of the Canons is normally completed by their *hermeneutics*. Finally the modern demand of the abolition or modification of the canons and the various attitudes and objections towards the sacred canons, is founded upon the mutations of the canonical tradition of the Church during the second millennium. Our approach is twofold against the Canons of the three stages of the *Canons' genesis*: *Interpretation* and *renewal* in the sense of the *empirical hermeneutical update of the canons* both in the perspective of the interpretation and renewal, done by the Church, as the only authentic interpreter of the Canons, as well as in the perspective of adopting them as *signals of the Eschaton*.

Rev. Dr. **Gregorios Papathomas**, born in Kozani, Greece in 1960, is Professor of Canon Law at the Department of Theology, School of Theology, at the University of Athens, and at the Saint Sergius Institute of Orthodox Theology (Paris), as well as at the European Inter-university program of doctoral studies, Socrates-Gratianus (Paris XI). He has authored many articles and studies in relation to theology, canon law and religious studies. He is President of the *European Forum of Orthodox Schools of Theology* (EFOST, Brussels), member of the *Droit et Sociétés Religieuses-DSR* and of the *Law School of Paris XI University*, as well as of the *Institute de Recherches pour l'Étude des Religions-I.R.E.R.* of the University Paris IV in Sorbonne. As a priest he served at the Holy Metropolis of France and at the Church of Estonia, while since 2010 he serves as a preacher at the Archdiocese of Athens.

Σπύρος Ν. Τρωιάνος

Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η αρχή της Οικονομίας στην Ορθόδοξη παράδοση άλλοτε και τώρα

Συχνά γίνεται λόγος στην ιστορία του δικαίου για την επίδραση της χριστιανικής διδασκαλίας επί του ρωμαϊκού δικαίου. Δεν μπορεί ωστόσο να αγνοήσει κανείς και την αντίστροφη κατεύθυνση, δηλαδή την επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου κατά τη διαμόρφωση των εκκλησιαστικών θεσμών, δοθέντος ότι η Εκκλησία οργανώθηκε, ακολουθώντας τα πρότυπα του νομικού της περιβάλλοντος.

Αρκετά ενωρίς εμφανίζεται στο ρωμαϊκό δίκαιο η έννοια της *aequitas* (= ισότης), που στηρίζεται στην αριστοτελική *επιείκεια*. Η *aequitas* είναι μέθοδος προσέγγισης του δικαίου, στην οποία παίζει σημαντικό ρόλο η συγκατάβαση, όχι όμως ως απερίσκεπτη παρέκκλιση από την πάγια δικαϊκή παράδοση, αλλά ως συγκεκριμενοποίηση της ιδέας της δικαιοσύνης. Με την πάροδο του χρόνου, αφού έγινε κατανοητή από τους νομικούς της κλασικής περιόδου η δυνατότητα ύπαρξης διαφοράς ανάμεσα στο αυστηρό δίκαιο και στην *aequitas*, κατέστη η τελευταία ερμηνευτικό εργαλείο. Από πρακτική άποψη η *aequitas* υπαγόρευε την έκδοση όμοιων αποφάσεων για την αντιμετώπιση όμοιων υποθέσεων. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις, στις οποίες το αίσθημα του δικαίου υπαγόρευε απόκλιση από το ισχύον δίκαιο. για τον χαρακτηρισμό και των δύο μεθόδων ανεύρεσης του δικαίου χρησιμοποιήθηκε στο πεδίο του εκκλησιαστικού δικαίου ο όρος «οικονομία».

Το ουσιαστικό «οικονομία», προερχόμενο από το ρήμα «οικονομώ», έχει πολλές σημασίες. Κατά εξίσου πολύπλευρο τρόπο γινόταν ευθύς εξ αρχής αντιληπτή η έννοια της «οικονομίας» και στον εκκλησιαστικό χώρο. Η οικονομία εμφανίζεται στους κανόνες όλων των συνόδων τόσο των οικουμενικών όσο και των τοπικών, ωστόσο, το πεδίο, επί του οποίου τύχαινε εφαρμογής κατά απολύτως ιδιαίτερο τρόπο, είναι εκείνο της τέλεσης των μυστηρίων και της αναγνώρισης της ισχύος τους, κυρίως, ως προς την ικανότητα από άποψη κανονικού δικαίου του λειτουργού του μυστηρίου. Για να καλύψουν το κενό της έλλειψης ενός ορισμού της οικονομίας στους ιερούς κανόνες πολλοί Πατέρες πραγματεύονται διεξοδικά αυτή την έννοια στα έργα τους, χωρίς όμως να την αντιλαμβάνονται κατά τον ίδιο τρόπο. Μόνο σε σχέση με τα όρια της οικονομίας φαίνεται να επικρατεί κάποια ομοφωνία μεταξύ των εκκλησιαστικών συγγραφέων. Σε αντίθεση προς τις ποικίλλουσες θεωρήσεις των Πατέρων και των εκκλησιαστικών συγγραφέων της μεσοβυζαντινής περιόδου, οι κανονολόγοι του 12^{ου} αιώνα και 18^{ου} αιώνα αντελήφθησαν την οικονομία ως παραβίαση της κανονικής τάξης που επιχειρείται σε μεμονωμένες περιπτώσεις για σοβαρούς λόγους σκοπιμότητας – παραβίαση η οποία υπό παρόμοιες συνθήκες δεν μπορεί να αποτελέσει προηγούμενο και να επαναληφθεί. Εφόσον η οικονομία αποτελεί έννοια τόσο θεολογική όσο και νομική, δεν είναι απορίας άξιο το ότι υπήρξε αντικείμενο ρύθμισης από τη νομοθεσία του νεοελληνικού κράτους. Η τελευταία όμως περιορίστηκε στη θέσπιση διατάξεων διαδικαστικού χαρακτήρα, αφήνοντας τον προσδιορισμό του περιεχομένου της οικονομίας στη θεωρία του κανονικού δικαίου.

Ο Σπύρος Ν. Τρωιάνος γεννήθηκε στην Αθήνα (1933) και σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1951-1956) και στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου του Μονάχου (1960-1965). Δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ως υφηγητής, έκτακτος και τακτικός καθηγητής Εκκλησιαστικό Δίκαιο και Ιστορία Δικαίου (1971-2000). Ιστορία του βυζαντινού δικαίου εξακολουθεί να διδάσκει και ως ομότιμος καθηγητής. Το 1959 διορίστηκε δικηγόρος Αθηνών και άσκησε το λειτούργημα αυτό μέχρι το 1995, οπότε παραιτήθηκε. Έχει ερευνητικό έργο στο εξωτερικό (Frankfurt am Main) ως μέλος της ομάδας για την κριτική επανέκδοση των πηγών του βυζαντινού δικαίου (1976-2005), καθώς και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Βιέννης για την επεξεργασία των καταλοίπων του Josef von Zhisman. Διετέλεσε ερευνητής στο Κέντρο Ερευνών της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών (1966-1976), Γενικός διευθυντής του Υπουργείου Παιδείας (1978-1982), Πρόεδρος του Ιονίου Πανεπιστημίου (1993-1998) και Κοσμήτορας της Νομικής Σχολής (1994-2000). Από το 1988 είναι στέλεχος της Επιτροπής Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Βιέννης (1999).

Professor Emeritus, Law School, Athens University

The Principle of “Economy” in Orthodox Tradition Now and Then

The influence of Christian teaching on the Roman law is often referred within the history of Law. There may, however ignore the reverse direction, i.e. the influence of Roman law in the formulation of ecclesiastical institutions, since the Church was organized, following the standards of the legal environment.

The concept of *aequitas* (= equality), appears quite early within the Roman law, as it is based on Aristotle's clemency. The *aequitas* is a legal method of approach, in which the condescension plays an important role, although not as a reckless deviation from the established juridical tradition, but as a concrete expression of the idea of justice. In due time, after the lawyers of the classical period had understood the possibility of a dispute between the strict law and *aequitas*, the latter became an interpretive tool. From a practical point of view *aequitas* dictated issuing similar decisions addressing similar cases. There were also cases in which the sense of the law dictated divergence from current law. In order to define both methods of finding the law, in the field of canon law we use the term '“economy”'.

The noun "economy" comes from the greek verb «οικονομώ» (=look after, service), has many meanings. In an equally versatile way the concept of "economy" was from the outset understood within the Church as well. The economy appears within the text of the canons of all the Councils, both Ecumenical and Local, however, the field on which it was practiced by strictly implementing special way, was the celebration of the sacraments and the recognition of their validity, especially concerning the ability, in terms of Canon Law, of the officer of the mystery. To fill the void of the lack of a definition of the economy within the holy canons, many Fathers of the Church deal thoroughly this concept in their works, although not perceived in the same way. Only in relation to the boundaries of the economy seems to exist a consensus among the ecclesiastical writers. In contrast to the varying considerations of the Fathers and ecclesiastical writers of the Middle Byzantine period, the canonists of the 12th and 18th century realized the economy as a violation of the normal class attempted in individual cases for serious reasons of expediency - a violation which under similar conditions can not set a precedent and be repeated. If the economy is a concept both theological and legal, it is surprising that there has been regulated by the laws of the Greek state. The latter, however, was limited to provisions of a procedural nature, leaving the determination of the content of this term to the theory of canon law.

Spyros N. Troianos was born in Athens (1933) and studied law at the University of Athens (1951-1956) and Philosophy at the University of Munich (1960-1965). He taught at the University of Athens, as a lecturer and professor Ecclesiastical Law and History of Law (1971-2000). He continues to teach History of the Byzantine Law as an emeritus professor. In 1959 he was appointed as a lawyer in Athens and brought this office until 1995, when he resigned. He has research work abroad (Frankfurt am Main) as part of the team for the review of the reissue of the Byzantine sources of law (1976-2005) and at the Law School of the University of Vienna for processing the residues of Josef von Zshishman. He was a researcher at the Research Centre for the History of Greek Law of the Academy of Athens (1966-1976), General Director of the Ministry of Education (1978-1982), President of the Ionian University (1993-1998) and Dean of the Law School (1994-2000). Since 1988 he is a member of the Research Committee of the University of Athens. He holds honorary doctorates from the University of Vienna (1999).

Χρήστος Καρακόλης

chkarakol@gmail.com

Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
Μέλος του Δ. Σ. της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών

Βιβλικό πνεύμα και κανόνες της Εκκλησίας

Στην εισήγηση αυτήν εξετάζεται κατ' αρχάς η τοποθέτηση του Χριστού απέναντι στις εντολές του μωσαϊκού νόμου σύμφωνα με τη μαρτυρία των συνοπτικών ευαγγελίων: Αφενός ο Ιησούς Χριστός δεν παύει να τηρεί ως Ιουδαίος τις νομικές εντολές, αφετέρου όμως θέτει ως απόλυτο κριτήριο του βαθμού και του πνεύματος συμμόρφωσης προς αυτές την εντολή της αγάπης προς τον Θεό και προς τον πλησίον.

Ο απ. Παύλος θέτει ως βάση της ηθικής διδασκαλίας του τον Δεκάλογο. Δεν διστάζει όμως παράλληλα να αφαιρέσει από τον νόμο οποιαδήποτε σωτηριολογική σημασία περιορίζοντας τη λειτουργία του στην εν Χριστώ παιδαγωγία. Η χριστιανική ηθική της αγάπης, την οποία κηρύττει ο Παύλος, υπερβαίνει και καταργεί ουσιαστικά τη νομική ηθική. Η απελευθέρωση του ανθρώπου από την «κατάρα του νόμου» οφείλεται στο γεγονός του Χριστού.

Το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο είναι το πλέον «αντινομικό» κείμενο της Καινής Διαθήκης. Η κύρια εντολή του Χριστού προς τους μαθητές του είναι το να πιστεύουν στον ίδιο και να αγαπούν ο ένας τον άλλον. Η πίστη και η αγάπη καθιστούν περιττή κάθε επιμέρους ηθική διδασκαλία. Στο τέταρτο ευαγγέλιο ο νόμος έχει μία και μόνη σκοπιμότητα, να παραπέμπει στον Ιησού Χριστό και στην αιώνια ζωή που πηγάζει από αυτόν.

Η εισήγηση ολοκληρώνεται με τη διατύπωση ορισμένων προβληματισμών σχετικά με τη γένεση και την ανάπτυξη των κανόνων παράλληλα προς τη μείωση του ενθουσιαστικού χαρακτήρα της εκκλησιαστικής ζωής ή και εξ αιτίας της μείωσης αυτής. Υπό το φως της πάντοτε επίκαιρης βιβλικής μαρτυρίας προτείνεται μια κριτική αξιολόγηση της φυσιολογικής αυτής εξέλιξης, τα πρώτα ίχνη της οποίας ανιχνεύονται ήδη σε βιβλικά κείμενα.

Ο **Χρήστος Καρακόλης** είναι Αναπληρωτής Καθηγητής της Καινής Διαθήκης στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Θεολογία σπούδασε στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1986-1990) και εξειδικεύθηκε στον χώρο της Καινοδιαθηκικής Επιστήμης στα Πανεπιστήμια του Regensburg και της Τυβίγγης (1991-1996). Έχει χρηματίσει επισκέπτης καθηγητής στα Πανεπιστήμια της Βέρνης (2003) και του Μονάχου (2007-2009). Είναι μέλος της Studiorum Novi Testamenti Societas, της Society of Biblical Literature, της Committee on Scholarly Editions της Γερμανικής Βιβλικής Εταιρείας και του Colloquium Oecumenicum Paulinum. Είναι επίσης μέλος των εκδοτικών επιτροπών του New Testament Studies (Cambridge University Press), της ρωσικής σειράς βιβλικών-επιστημονικών μονογραφιών Bibliotheca Biblica (St. Andrews Biblical Institute, Μόσχα) και του Δελτίου Βιβλικών Μελετών (Άρτος Ζωής). Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο και στις παύλειες επιστολές. Μελέτες του έχουν δημοσιευθεί μεταξύ άλλων στα διεθνή περιοδικά Novum Testamentum (Brill) και Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft (de Gruyter), καθώς επίσης και σε διεθνείς συλλογικούς τόμους (εκδόσεων Mohr Siebeck και Peeters). Έχει δημοσιεύσει ως συγγραφέας ή ως συνεκδότης κατά χρονολογική σειρά τα βιβλία: *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη 1997· *Αμαρτία - Βάπτισμα - Χάρις* (Ρωμ. 6,1-14): Συμβολή στην παύλεια σωτηριολογία, Θεσσαλονίκη 2002· *Ερμηνευτικές προσεγγίσεις: Απαντήσεις σε απορίες από την Καινή Διαθήκη*, Αθήνα 2005· *Διακονία - Λειτουργία - Χάρισμα: Πατερική και σύγχρονη ερμηνεία της Καινής Διαθήκης*, Αθήνα 2006· *Einheit der Kirche im Neuen Testament*, Tübingen 2008· *Das Gebet im Neuen Testament*, Tübingen 2009.

Associate Professor, Faculty of Theology, Athens University,
Member of the Board of Directors, Volos Academy for Theological Studies

Bible and Holy Canons

In this paper an attempt is made to examine firstly the stance of Christ against the commandments of the Mosaic Law, according to the testimony of the synoptic Gospels: On the one hand, Jesus Christ does not cease to follow as a Jewish the legal commandments, and on the other hand he presents as the absolute criterion of the compliance with them, the commandment of love for God and one's neighbor. The apostle Paul conceives the Decalogue as the very foundation of his moral teaching. At the same time, however he does not hesitate to remove from the law any sort of soteriological significance, limiting thus its function in the level of Christian pedagogy. The Christian ethics of love, which Paul preaches, goes beyond and abolishes substantially the juridical ethics. The liberation of man from the "curse of the law" is a result of the Christ event. The Gospel of John is the most "antinomic" text of the New Testament. The principal commandment of Christ to his disciples is to believe in him and love each other. Faith and love render unnecessary any individual moral teaching. In the fourth gospel law has a single feasibility, to refer to Jesus Christ and the eternal life that stems from him. The paper concludes with some reflections on the origin and the development of the canons in parallel to the reduction of the enthusiastic nature of the church life or as a result of this reduction. In the light of the biblical testimony, a critical evaluation of this normal development is suggested, the first signs of which are already detectable in biblical texts.

Dr. Christos Karakolis is Associate Professor of the New Testament at the Theological School of the University of Athens. He studied theology at the University of Thessaloniki and New Testament at the University of Regensburg and Tübingen. He has been Visiting Professor at the Universities of Bern and München. He is a member of the *Studiorum Novi Testamenti Societas*, of the *Society of Biblical Literature*, of the *Committee on Scholarly Editions* of the German Biblical Society and of the *Colloquium Oecumenicum Paulinum*. He is also a member of the editorial committee of *New Testament Studies* (Cambridge University Press), of the Russian publication series, *Bibliotheca Biblica* (St. Andrews Biblical Institute, Moscow) and of the *Quarterly of Biblical Studies* (Greece). His research interest is related to the Gospel of John and the Pauline Letters. He has authored several articles and studies in international journals like the *Novum Testamentum* (Brill) and the *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* (de Gruyter). His books include among others: *Sin-Baptism-Grace (Rom. 6:1-14): Contribution to the pauline soteriology*, Thessaloniki, 2002, *Einheit der Kirche im Neuen Testament*, Tübingen 2008, *Das Gebet im Neuen Testament*, Tübingen 2009, etc.

π. Δημήτριος Μπαθρέλλος

frdemba@gmail.com

Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ),
Επισκέπτης Καθηγητής στο Ινστιτούτο Ορθόδοξων
Χριστιανικών Σπουδών του Cambridge,
Μέλος του Δ.Σ. της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών

Δογματική Θεολογία και Ιεροί Κανόνες

Οι κανόνες αποτελούν έκφραση και εφαρμογή του δόγματος στη ζωή της Εκκλησίας. Στην ομιλία μας θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε ορισμένες θεμελιώδεις θεολογικές αρχές που διέπουν τους κανόνες της Εκκλησίας και αποτελούν κριτήριο για την επιλογή, αναθεώρηση, συστηματοποίηση, ερμηνεία, και θέσπιση κανόνων και κανονικών διατάξεων.

Ο π. Δημήτριος Μπαθρέλλος σπούδασε κλασσική φιλολογία και θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και συστηματική θεολογία στο King's College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Αναγορεύτηκε διδάκτορας της συστηματικής θεολογίας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου το 2001. Έχει διδάξει θεολογία στο King's College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, όπου διετέλεσε visiting research fellow (2004-2007), ενώ είναι επισκέπτης καθηγητής στο Ινστιτούτο Ορθόδοξων Θεολογικών Σπουδών του Καίμπριτζ. Στις δημοσιεύσεις του περιλαμβάνονται δύο βιβλία (*The Byzantine Christ: Person, Nature, and Will in the Christology of St Maximus the Confessor* (Oxford: Oxford University Press, 2004) και *Σχεδιάσμα Δογματικής Θεολογίας με βάση το συγγραφικό έργο του Αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης* (Αθήνα: Εν Πλω, 2008) καθώς και άρθρα στα Ελληνικά και τα Αγγλικά.

Lecturer at the Hellenic Open University,

Visiting Professor at the Institute of Orthodox Christian Studies,

Member of the Board of Directors, Volos Academy for Theological Studies

Dogmatic Theology and Holy Canons

Fr **Demetrios Bathrellos** studied Classics and Theology at the University of Athens and Systematic Theology at King's College London. He received his PhD in systematic theology from the University of London in 2001. He has taught theology at King's College London, where he was a visiting research fellow (2004-2007), while he is also teaches as visiting professor at the Cambridge Institute for Orthodox Christian Studies. His publications include two books (*The Byzantine Christ: Person, Nature, and Will in the Christology of St Maximus the Confessor* (Oxford: Oxford University Press, 2004) and *Dogmatics in Outline* (Athens: En Plo, 2008) (in Greek) as well as several articles in English and Greek.

Σταύρος Γιαγκάζογλου

stavrosyang@gmail.com

Σύμβουλος Α' ΥΠΑΙΘ, Διευθυντής του περιοδικού «Θεολογία»,
Διδάσκων στο ΕΑΠ

Ευχαριστιακή Εκκλησιολογία και Κανονική Παράδοση

Στην εισήγησή αυτή θα παρουσιαστεί το ευχαριστιακό και εκκλησιολογικό υπόβαθρο της κανονικής παράδοσης. Οι κανόνες πηγάζουν από την ευχαριστιακή κοινότητα και θεσπίστηκαν από την Εκκλησία για τη διασφάλιση της ενότητας, της τάξης και της ειρήνης, αλλά και της εφαρμογής του ποιμαντικού της έργου στο πλαίσιο της άρρηκτης σχέσης μεταξύ ευχαριστίας, δόγματος και ήθους. Ακολουθώντας, θα διερευνηθεί η διαφορετική κατανόηση της Ευχαριστιακής Εκκλησιολογίας από τον π. Νικόλαο Αφανάσιεφ και τον Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη Ζηζιούλα, ιδιαίτερα ως προς τη σχέση της με το Κανονικό Δίκαιο. Ακόμη, θα επισημανθεί ο πνευματολογικός παράγοντας ως προς τη συνοδική αποδοχή αλλά και ως προς την ποιμαντική και θεραπευτική εφαρμογή των κανόνων. Εάν το κύρος και η αυθεντία των κανόνων προκύπτει από την οργανική σχέση τους με το περιεχόμενο της πίστης, της λατρείας και της ζωής της Εκκλησίας, η έκφραση και η λειτουργία τους ενέχει σαφέστατα ιστορικό και ποιμαντικό χαρακτήρα. Ωστόσο, το δικανικό πνεύμα και η αυτονόμησή των κανόνων από το πλαίσιο της ευχαριστιακής θεμελίωσης και λειτουργίας τους είναι δυνατό να οδηγεί συχνά στην εμφάνιση ποικίλων εντάσεων μεταξύ θεσμού και χαρίσματος ή ακόμη και σε φονταμενταλιστικές ακρότητες. Πέρα από ενδεχόμενες ιστορικές και όχι πάντοτε εκκλησιολογικές επιδράσεις και στοχεύσεις στη μορφολογία των κανόνων, η Εκκλησία μπορεί να προβαίνει στην ανανέωση της κανονικής παράδοσης είτε αλλάζοντας το ιστορικό και μορφολογικό περίβλημα των κανόνων είτε εφαρμόζοντας διακριτικά την αρχή της ακρίβειας και της οικονομίας. Είναι ανάγκη στις μέρες μας η ποιμαντική εφαρμογή των κανόνων και γενικότερα το Κανονικό Δίκαιο ως ιδιαίτερος επιστημονικός θεολογικός κλάδος να επανασυνδεθεί οργανικά με την Ευχαριστιακή Εκκλησιολογία και εν γένει με τις θεολογικές, εκκλησιολογικές και σύγχρονες ποιμαντικές προϋποθέσεις θεώρησης και εφαρμογής τους.

Ο Σταύρος Γιαγκάζογλου γεννήθηκε στη Δράμα το 1962. Το 1984 έλαβε το πτυχίο της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Σπούδασε επίσης οικουμενική θεολογία στη Γενεύη (Institut Oecuménique de Bossey, 1983), μεσαιωνική θεολογία και φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο του Fribourg στην Ελβετία (1985-1988). Το 1988 διορίστηκε καθηγητής θεολόγος στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Το 1995 αναγορεύθηκε διδάκτωρ θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με ειδίκευση στο συστηματικό κλάδο. Το 2002 εξελέγη Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και από το 2012 υπηρετεί ως Σύμβουλος του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το 2008 εξελέγη μέλος της Académie Internationale des Sciences Religieuses και το 2011 μέλος της International Association of Orthodox Dogmatic Theologians. Είναι συγγραφέας αλλά και διδάσκων από το 2006 του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία». Από το 2000 έως το 2008 υπήρξε διευθυντής του τριμηνιαίου περιοδικού λόγου και τέχνης «Ίνδικτος». Από το 2009 διευθύνει το τριμηνιαίο επιστημονικό περιοδικό «Θεολογία» της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Advisor at the Ministry of Education and Religious Affairs,
Director of the Journal "Theologia",
Lecturer at the Hellenic Open University

***Eucharistic Ecclesiology
and Canonical Tradition***

In this paper an attempt will be made to present the Eucharistic and ecclesiological background of the canonical tradition. The canons stem from the Eucharistic community and established by the Church in order to ensure the unity, the order and the peace, but also the implementation of the pastoral work within the indissoluble relationship between Eucharist, doctrine and ethos. Then, the paper will explore the different understanding of Eucharistic ecclesiology by Fr Nicholas Afanasief and Metropolitan of Pergamon John Zizioulas, particularly as regards its relationship to the Canon Law. It will also highlight the pneumatological factor concerning the conciliar acceptance but also the pastoral and therapeutic application of the canons. It is true that the legal spirit and the self-determination of the canons in the context of their Eucharistic foundation and function, can often lead to the emergence of various tensions between institution and charisma or even of fundamentalist extremism. Beyond possible historical and not always ecclesiological effects on the morphology of the canons, the Church could proceed to a renewal of the canonical tradition, by changing both the historical and morphological problem of the canons or applying with distinction the principle of accuracy and economy. It is necessary nowadays the pastoral application of the canons and generally the canon law as a particular scientific theological branch, to be reconnected with the Eucharistic ecclesiology and generally its theological, ecclesiological and pastoral pre-conditions.

Stavros Yangazoglou graduated from the Faculty of Theology of Aristotle University in Thessaloniki in 1984. He also studied ecumenical theology at the Institut Oecuménique de Bossey in Geneva, as well as medieval philosophy and theology at Friburg University in Switzerland. In 1995, he was awarded a Th.D. in Theology, with a concentration in systematic theology.

Stavros Yangazoglou has widely lectured in numerous conferences and seminars. He was invited to teach a course in the Aristotle University of Thessaloniki, in the Belgrade University, in the University of Neapolis in Cyprus and in the Orthodox University of Kinsasa. He also worked as a scholarly researcher in the Academy of Athens. A prolific writer, he has taught at the "Studies in Orthodox Theology" graduate program of the Hellenic Open University since 2006. In 2008, he was elected member of the Académie Internationale des Sciences Religieuses, headquartered in Brussels. Since 2009, he has served as director of the scholarly journal *Theologia*, published by the Holy Synod of the Church of Greece.

Θεόδωρος Γιάγκου

giagou@past.auth.gr

Πρόεδρος Τμήματος Ποιμαντικής και
Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.

Αυθεντικό και νόθο στην Ορθόδοξη κανονική παράδοση

Η διαλεκτική ανάμεσα στο γνήσιο και το νόθο, σε αυτό που περιέχεται στο corpus των κανόνων και σε αυτό που εισάγεται μεταγενέστερα από τα θεσμικά όργανα της εκκλησίας και ενίοτε από ιδιωτική πρωτοβουλία και που μαρτυρείται και αναδεικνύεται σε πολλές κανονικές πηγές του 11ου και του 12ου αι., διατηρήθηκε στη χειρόγραφη παράδοση με εμφανή τάση καθιέρωσης της λεγομένης ψευδοκανονικής παράδοσης, σιωπηρά και κατά το πλείστον αδιαμαρτύρητα εις βάρος πολλών φορές του επίσημου corpus κανόνων. Ο αριθμός και μόνον των ποικίλων διασωθεισών χειρογράφων συλλογών επιμαρτυρεί την ευρύτητα της αποδοχής των κειμένων της ψευδοκανονικής παραδόσεως, που αποδίδεται σε υποτιθέμενους συγγραφείς, πρωτίστως στους πατριάρχες Ιωάννη Νηστευτή και Νικηφόρο Ομολογητή, η οποία σε πολλές περιπτώσεις παρήγετο και ενσωματώνετο στις κανονικές συλλογές ανεξέλεγκτα.

Ο Δρ. **Θεόδωρος Γιάγκου** γεννήθηκε στην Κύπρο το 1957. Σπούδασε θεολογία στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ., ενώ το 1991 αναγορεύτηκε Διδάκτορ της Σχολής. Έχει παρακολουθήσει μεταξύ άλλων και μαθήματα στο Pembroke College. Από το 2007 είναι διορίστηκε Καθηγητής στο Τμήμα Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. ενώ από το 2013 είναι Πρόεδρος του ίδιου Τμήματος. Διδάσκει μεταξύ άλλων Κανονικό Δίκαιο και Ερμηνεία Ιερών Κανόνων, ενώ έχει συγγράψει πλήθος άρθρων και μελετών πάνω σε θέματα ερμηνείας και ιστορίας των κανόνων και έχει λάβει μέρος σε διάφορα διεθνή συνέδρια.

President at the Faculty of Pastoral and Social Theology,
Aristotle University of Thessaloniki

Authentic and Distorted within the Orthodox Canonical Tradition

The dialectic between the genuine and illegitimate, in what is contained in the corpus of canons and what subsequently introduced by the church and sometimes by private initiative and testified and emerged in many canonical sources of 11th and 12th century, has been maintained in the manuscript tradition with an obvious tendency of introducing the so-called inauthentic canonical tradition, implicitly and mostly without protest and often at the expense of the official corpus of the canons. The number of the various rescued manuscript collections is a witness of the broad acceptance of the texts of this inauthentic canonical tradition, which attributed to alleged authors, primarily like the patriarchs John the Nesteutes (Jejunator) and Nicephorus the Confessor, which in many cases was produced and incorporated uncontrollably into the canonical collections.

Dr. Theodoros Yangou, (born in Cyprus in 1957) studied theology at the University of Thessaloniki, while in 1991 he earned his doctoral degree from the School of Theology of the same University. He has also participated in post-graduate classes at Pembroke College. Since 2007 he has appointed Professor of Canon Law at the Department of Pastoral and Social Theology of the Theological Faculty of the University of Thessaloniki, while since 2013 serves as its President as well. He teaches among others Canon Law and Interpretation of the Holy Canons. He has authored many articles and studies on related topics and has participated in many international conferences.

David Heith-Stade

david.heith-stade@teol.lu.se

Υπ. Δρ. του Πανεπιστημίου της Lund (Σουηδία)

Υπάρχει “*consensus canonum*”;

Στην παρούσα εισήγηση εξετάζεται η αναζήτηση ενός *consensus canonum* (δηλ. συμφωνία κανόνων). Διερευνάται με ποιο τρόπο θα μπορούσε να γίνει θεωρητικά λόγος για συμφωνία των κανόνων, ενώ θα αξιοποιηθούν ιστορικά παραδείγματα προκειμένου να εξεταστεί τι ακριβώς εννοείται όταν γίνεται λόγος για το *consensus canonum*.

Ο **David Heith-Stade**, γεννήθηκε το 1984, είναι υποψήφιος Διδάκτωρ στο Κέντρο Θεολογικών και Θρησκευτικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Lund στη Σουηδία. Εργάζεται ως μεταφραστής και είναι μέλος του Δ.Σ. του Katarinaskolan (St. Catherine’s Middle School) στην Ουψάλα. Είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου Ειδίκευσης στη θεολογία και πτυχίου θρησκευτικών σπουδών από το Πανεπιστήμιο της Ουψάλα. Τα ενδιαφέροντά του ενδιαφέροντα περιστρέφονται γύρω από τις ανατολικές χριστιανικές σπουδές, το κανονικό δίκαιο, την εκκλησιολογία, την ιστορική θεολογία, τις λειτουργικές σπουδές, την χριστιανική πνευματικότητα, την θεολογική ηθική, τη νομική ιστορία και τη φιλοσοφία του δικαίου.

PhD (cand.) University of Lund, Sweden

Is there a *consensus canonum*?

This paper will explore the quest for a *consensus canonum* (συμφωνία τῶν κανόνων). It will examine in what ways we can theoretically speak of a *consensus canonum* and use historical example to examine what we can mean and not mean with a *consensus canonum*.

David Heith-Stade (born 1984) is a doctoral candidate at the Center for Theology and Religious Studies, Lund University, Sweden. He is also a translator and serves on the board of directors of Katarinaskolan (St. Catherine's Middle School) in Uppsala. He holds a master's degree in theology and a bachelor's degree in religious studies from Uppsala University. His main research interests are Eastern Christian studies, canon law, ecclesiology, historical theology, liturgical studies, Christian spirituality, theological ethics, legal history, and philosophy of law.

π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης

aavgoust@theol.uoa.gr

Αναπληρωτής Καθηγητής
Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ποιμαντική φύση των Ιερών Κανόνων

Η απάντηση στο ερώτημα περί της ποιμαντικής φύσεως των Ιερών Κανόνων προϋποθέτει την διευκρίνιση σχετικά με το πώς κατανοούμε την Ποιμαντική Θεολογία και κατά προέκταση τη σύγχρονη Ποιμαντική Πράξη. Προηγείται, δηλαδή, η διερεύνηση του σύγχρονου «επιστημολογικού προβλήματος» της Ποιμαντικής Θεολογίας. Το πρώτο μέρος του επιστημολογικού ποιμαντικού προβλήματος, και κατά προέκταση της αλλοιώσεως της ποιμαντικής φύσεως των Ιερών Κανόνων συμπυκνώνεται στην ανεπίγνωστη επικράτηση ενός νομικιστικού και ηθικιστικού τρόπου εφαρμογής των κανόνων στην ποιμαντική πράξη. Το δεύτερο μέρος χαρακτηρίζεται από τον εγκλωβισμό σε μια ακτιβιστική και ψυχολογικού προσανατολισμού Ποιμαντική, όπου οι Ιεροί Κανόνες αντιμετωπίζονται πλέον ως δευτερευούσης σημασίας ή, απλώς, δεν λαμβάνονται υπόψη, αφού η ψυχολογική κατανόηση του υποκειμένου και η ανακούφισή του από τα προβλήματα του παρόντος βίου μοιάζει να αποκτά απόλυτη προτεραιότητα. Εξ εσώψεως Ορθόδοξου το μέτρο και το ήθος που διασφαλίζουν την κατανόηση της ποιμαντικής φύσεως και της ορθής ποιμαντικής χρήσεως των Ιερών Κανόνων συνοψίζονται εξαιρετικά στον ΡΒ' Κανόνα της εν Τρούλλω Οικουμενικής Πενθέκτης Συνόδου. Το ουσιαστικό ερώτημα αφορά στην ευθύνη μας να διατυπώσουμε και να διαμορφώσουμε εντός του πλαισίου των Θεολογικών Σπουδών μια Ορθόδοξη Ποιμαντική Θεολογία, που έχει επίγνωση των εκκλησιολογικών και δογματικών προδιαγραφών της και γνώση του τι είχε, τι κινδυνεύει να χάσει και, κυρίως, τι της πρέπει.

Ο πρωτοπρεσβύτερος Αδαμάντιος Αυγουστίδης είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών με γνωστικό αντικείμενο την «Ποιμαντική Θεολογία και Ψυχολογία». Γεννήθηκε στον Πειραιά, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Έcole St-Paul (Ελληνο-Γαλλικό Κολέγιο Πειραιά, έπαινος πρωτεύσαντος). Το 1975 εισήχθη στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών από όπου αποφοίτησε το 1981 λαμβάνοντας «Δίπλωμα εξαιρέτου επιδόσεως» από την Α' Χειρουργική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών. Κατά τη διάρκεια της ειδικεύσεώς του στην Ψυχιατρική (Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών), εισήχθη στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1981) από όπου αποφοίτησε (1986) με βαθμό πτυχίου λίαν καλώς, ενώ το 1990 απέκτησε τον τίτλο της Ψυχιατρικής ειδικότητας. Το 1999 ανακηρύχτηκε Διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στον κλάδο της Ποιμαντικής Ψυχολογίας υποβάλλοντας προς έγκριση διδακτορική διατριβή με θέμα «Η ανθρώπινη επιθετικότητα, ποιμαντική και ψυχολογική μελέτη στην Κλίμακα Ιωάννου του Σιναΐτου». Δίδαξε Ποιμαντική και Ποιμαντική Ψυχολογία στην Ανωτέρα Εκκλησιαστική Σχολή Αθηνών (1998 – 2001). Εξελέγη Λέκτορας (2003) και κατόπιν Αναπληρωτής Καθηγητής (2010) «Ποιμαντικής Θεολογίας και Ψυχολογίας» του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι γνώστης της Αγγλικής και της Γαλλικής γλώσσας. Το 2010 ορίστηκε Γενικός Διευθυντής στο «Ίδρυμα Ποιμαντικής Επιμορφώσεως» (Ι.Π.Ε.) της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Associate Professor,
Faculty of Theology, Athens University

The Pastoral Nature of the Holy Canons

The answer to the question about the pastoral nature of the Holy Canons requires a clarification on how we understand Pastoral Theology and by extension the modern Pastoral Act. In other words, the exploration of the modern “epistemological problem” of Pastoral Theology comes first. The first part of the pastoral epistemological problem, and by extension of the distortion of the pastoral nature of the Holy Canons, consists in the unaware prevalence of a legalistic and moralistic understanding of the application of the canons in the pastoral practice. The second part is characterized by the entrapment in an activist and psychologically orientated, Pastoral vision, where the Holy Canons are now treated as of secondary importance, or simply disregarded, since the psychological understanding of the subject and the relief from the troubles of this life seems to acquire the absolute priority. From the orthodox standpoint the measure and the ethos that ensure the understanding of the pastoral nature and the proper pastoral use of the Holy Canons, is summarized in the Canon 102 of the Quinisext Council (in Trullo). The real question is related to the responsibility in formulating and shaping an Orthodox Pastoral Theology within the framework of the Orthodox Theological Studies, being aware of its ecclesiological and doctrinal standards and knowledge about its true identity and what risks to lose.

Rev. Dr. **Adamantios Avgoustidis**, is Associate Professor at the Theological School of the University of Athens, where he teaches Pastoral theology and Psychology. Born in Piraeus (Greece), he studied at the Medical and then at the Theological School of the University of Athens. In 1999 he earned his doctoral degree from the Theological Faculty in the field of Pastoral Psychology. He taught for many years Pastoral Psychology at the Higher Ecclesiastical Academy of Athens. Since 2003 he was elected as Lecturer and in 2010 as Associate Professor of the Theological School of the University of Athens. In 2010 he has been appointed as Director of the *Foundation for Pastoral Training* of the Holy Archdiocese of Athens.

Michel Stavrou

stavrou@orange.fr

Καθηγητής Ορθοδόξου Θεολογικού Ινστιτούτου
Αγίου Σεργίου (Παρίσι)

Κανόνες και βάπτισμα των ετεροδόξων

Εάν το ζήτημα της αναγνώρισης του βαπτίσματος των ετεροδόξων από τη Ορθόδοξη Εκκλησία έρχεται και πάλι στο προσκήνιο, χωρίς να έχει διευθετηθεί οριστικά, αυτό οφείλεται στην εποχή των συγκρούσεων μεταξύ των Χριστιανών της Δύσης και της Ανατολής. Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί να παρουσιάσει τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει κάτι τέτοιο, εξετάζοντας τα ιστορικά, κανονικά και θεολογικά δεδομένα. Ο θεμελιώδης άξονας της κανονικής παράδοσης της Ορθοδοξίας που σχετίζεται άμεσα με το θέμα μας, αποτελείται από τον 95^ο κανόνα της Πενθέκτης εν Τρούλω Συνόδου του 692. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός δεν έγινε πάντοτε δεκτός στο πέρασμα των αιώνων. Κατά το δέκατο όγδοο αιώνα, η πολύ σοβαρή ένταση με την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και το φαινόμενο των «ιεραποστόλων» - προσήλυτοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Τρανσυλβανία – οδήγησε στην απόφαση της Συνόδου της Κωνσταντινούπολης του 1755, η οποία επηρέασε στη συνέχεια μέσω του έργου του αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου, τη σύγχρονη αντίληψη της νεοελληνικής μυστηριακής θεολογίας. Πρόκειται για μια απόφαση η οποία αμφισβητείται στο πλαίσιο της οικουμενικής ορθοδοξίας και βρίσκεται σε διάσταση με την αρχαία παράδοση. Στο σημείο αυτό εκφράζεται η ελπίδα ότι ένας πανορθόδοξος προβληματισμός είναι απόλυτα αναγκαίος σχετικά με το ζήτημα της αναγνώρισης του βαπτίσματος των ετεροδόξων Χριστιανών, γεγονός που θα βοηθήσει στην επιστροφή της Ορθοδοξίας στο πνεύμα της μεγάλης πατερικής και βυζαντινής παράδοσης.

Ο **Michel Σταύρου** είναι καθηγητής στο Ορθόδοξο Θεολογικό Ινστιτούτο του Αγίου Σεργίου (Παρίσι) και Επιστημονικός Συνεργάτης του Ερευνητικού Κέντρου Ιστορίας και Πολιτισμού του Βυζαντίου (Collège de France, Παρίσι / CNRS). Είναι αντιπρόεδρος του Διεθνούς Συνδέσμου Ορθοδόξων Δογματολόγων (IAODT). Εξειδικευμένος στη μεσαιωνική βυζαντινή θεολογία και διδάκτωρ θρησκευτικής ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Paris IV-Sorbonne και του Ορθοδόξου Θεολογικού Ινστιτούτου του Αγίου Σεργίου (2004), δημοσίευσε επιστημονικές εκδόσεις, μετέφρασε και σχολίασε τα θεολογικά έργα του βυζαντινού μοναχού Νικηφόρου Βλεμμύδη (XIII αι.) στη συλλογή "Sources Chrétiennes" (SC 518 και 553). Συμμετέχει στην επιτροπή σύνταξης του γαλλικού τριμηνιαίου περιοδικού Ορθοδόξου Θεολογίας "Contacts", και διατελεί επίσης αντιπρόεδρος της ΜΚΟ, Η Δράση των Χριστιανών για την Κατάργηση των Βασανιστηρίων (ACAT).

Professor at St. Sergius Orthodox Theological Institute, Paris

Canons and Baptism of the Heterodox

If the question of the recognition of the baptism of heterodox in Orthodoxy comes again to the fore today, without however being definitely settled, is a result of an era that serious disputes took place between Western and Eastern Christians. An attempt is made in this paper to present the reasons why this happens, by studying closely the historical, theological and canonical details. The fundamental canonical norm of Orthodoxy that is related directly to our topic, includes the 95th canon of the Quinisext Council (in Trullo) of 692. However, this canon was not always accepted over the centuries. In the eighteenth century, very severe tensions with the Roman Catholic Church and its “missionaries” - converts in the Ottoman Empire and Transylvania - led to the decision of the Synod of Constantinople in 1755, which influenced through the work of St. Nicodemus of the Holy Mountain, the contemporary position of Modern-Greek sacramental theology. This decision however has been challenged by the *ecumenical* orthodoxy and is at odds with the ancient tradition. Evidently a Pan-Orthodox reflection on the issue of the recognition of the baptism of heterodox Christian is absolutely necessary, something that would help Orthodoxy to go back to the spirit of the great patristic and Byzantine tradition.

Dr. Michel Stavrou is Professor of the St. Sergius Institute of Orthodox Theology (Paris) and scientific associate of the Collège de France, Paris/CNRS. He is vice-president of the *International Association of Orthodox Dogmatic Theologians* (IAODT). He holds a PhD on religious anthropology from the University Paris IV-Sorbonne and the St. Sergius Institute of Orthodox Theology. He has authored several articles and studies, while he has published with translation and commentary the theological work of Nicephorus Blemmydes (13th c.) in the prestigious patristic series *Sources Chrétiennes* (SC 518, 553). He is a member of the editorial committee of the French theological quarterly *Contacts* and also vice-president of the NGO *Action of Christians for the abolition of tortures* (ACAT).

π. Alexander Rentel

arentel@svots.edu

Επίκουρος Καθηγητής Κανονικού Δικαίου
Ορθόδοξου Θεολογικού Σεμιναρίου Αγίου Βλαδิมήρου
(Νέα Υόρκη)

Κανονικότητα και Εκκλησιακότητα των ετεροδόξων

Στην κανονική παράδοση, υπάρχουν διάφορες ομάδες εκτός Εκκλησίας των οποίων η κατάσταση, δεν τους επιτρέπει να χαρακτηριστούν ως Εκκλησία με τον ίδιο τρόπο που η Εκκλησία είναι. Αυτές οι ομάδες είναι είτε μη χριστιανικές (ειδωολάτρες), ή αλλιώς έχουν αποκοπεί από την ενότητα της Εκκλησίας (παρασυναγωγές ή σχισματικοί), ή έχουν επιλέξει μια άλλη πίστη (αιρετικοί). Οι κανόνες διατηρούν μια αυστηρή προσέγγιση απέναντι στην αρχή αυτή, που έρχεται σε αντίθεση με μια άλλη προοπτική που υπάρχει στην ίδια κανονική παράδοση και αφορά στον τρόπο θεώρησης των ομάδων αυτών. Η προοπτική αυτή σκιαγραφεί διάφορες μεθόδους για την υποδοχή αυτών των ομάδων στην Εκκλησία όταν αυτές επιθυμούν την είσοδο σε αυτή. Κρατώντας αυτές τις μεθόδους υποδοχής, μαζί με τον άγραφο κανόνα που λέει ότι το Βάπτισμα αποτελεί τη μοναδική οδό εισόδου στην Εκκλησία, φαίνεται ότι αναγνωρίζεται σιωπηρά ότι αυτές οι ομάδες διατηρούν έναν βαθμό εκκλησιακότητας γεγονός που δεν καθιστά αναγκαίο το βάπτισμα. Επιπλέον, η κανονική και ευρύτερα πατερική παράδοση μαρτυρεί υπέρ της επιθυμίας διαλόγου με τους μη Ορθόδοξους, για την προσεκτική εξέταση της πίστης τους ενώ, όταν ενδείκνυται, ζητούν τη συμφιλίωση και την ενότητα μαζί τους. Τόσο η ακρίβεια όσο και η επιθυμία αυτή, αν και φαινομενικά φαίνονται ότι βρίσκονται σε αντίφαση, αναδύονται εξίσου από τη θεμελιώδη ερμηνευτική αρχή της κανονικής παράδοσης, τον ίδιο τον Ιησού Χριστό, ο οποίος και μόνο παρέχει την κατανόηση και επιτρέπει την ορθή εφαρμογή της κανονικής παράδοσης.

Ο π. **Alexander Rentel**, απόφοιτος του Ορθόδοξου Θεολογικού Σεμιναρίου του Αγίου Βλαδิมήρου και του Ποντιφικού Ινστιτούτου Ανατολικών Σπουδών της Ρώμης, υπηρετεί ως ιερέας της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Αμερική (OCA) και ως Καθηγητής του Κανονικού Δικαίου και Βυζαντινών Σπουδών στο Θεολογικό Σεμινάριο του Αγίου Βλαδิมήρου. Επίσης είναι σύμβουλος για θέματα Κανονικού Δικαίου στην Ιερά Σύνοδο των Επισκόπων, ενώ είναι και γραμματέας της ομάδας που έχει αναλάβει την αναθεώρηση του καταστατικού για τη λειτουργία της OCA. Έχει επίσης υπηρετήσει ως ειδικός μάρτυρας για κανονικά θέματα σε διάφορα πολιτικά δικαστήρια στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο εξωτερικό.

St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary

***Thoughts on the Canonicity and the Ecclesial Status
of non-Orthodox Churches from the Perspective
of the Canonical Tradition***

In the canonical tradition, groups outside the Church exist in a place that does not allow them to be called Church in the same way that *the* Church is. These groups are either non-Christian (pagans), or else they have sundered the unity of the Church (parasynagoges or schismatics), or they have chosen another belief (heretics). The canons maintain a strict approach to this principle that contrasts with another perspective on these same groups from within the canonical tradition. This perspective delineates methods of receiving these groups into the Church when they seek entrance into it. Holding these methods of reception together with the unwritten canon that says Baptism is the only entrance into the Church, an unspoken acknowledgement can be inferred that something of the Church exists in those groups that do not require baptism. Furthermore, the canonical and the broader patristic tradition witness to a desire to dialogue with non-Orthodox to carefully ascertain their faith and, when appropriate, seek reconciliation and unity with them. The strictness and this desire, seemingly contradictory, emerge from the fundamental hermeneutic of the canonical tradition, Jesus Christ, who alone provides an understanding of and allows for proper application of the canonical tradition.

Fr. Alexander Rentel, a graduate of St. Vladimir's Seminary and the Pontifical Oriental Institute in Rome, serves as a priest of the Orthodox Church in America and a professor of Canon Law and Byzantine Studies at St. Vladimir's Seminary. He also works as a canonical advisor to the Holy Synod of Bishops and is the secretary of the Statute Revision Task Force for the OCA. He has also served as an expert witness for canonical matters for different civil courts in both the United States and abroad.

Βλάσιος Φειδάς

Ομ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών,
Κοσμήτωρ Ινστιτούτου Μεταπτυχιακών Σπουδών
Ορθοδόξου Θεολογίας του Ορθοδόξου Κέντρου
του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Chambésy, Γενεύη

Συμπροσευχή και Οικουμενικός Διάλογος κατά τους Ιερούς Κανόνες

Ο **Βλάσιος Φειδάς**, γεννημένος το 1936, είναι Ομότιμος Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, και Κοσμήτωρ του Ινστιτούτου Μεταπτυχιακών Σπουδών Ορθοδόξου Θεολογίας του Ορθοδόξου Κέντρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Chambésy, στη Γενεύη. Σπούδασε θεολογία στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Κανονικό Δίκαιο στα Πανεπιστήμια του Δουβλίνου και του Μάντσεστερ και στο Ινστιτούτο Εκκλησιαστικού Δικαίου του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου. Το 1966 εγκρίθηκε η διδακτορική του διατριβή στην έδρα της Γενικής Εκκλησιαστικής Ιστορίας με θέμα "Η πρώτη εν Ρωσία εκκλησιαστική ιεραρχία και αι ρωσικάί πηγαί". Από το 1975 μέχρι το 2003 υπηρέτησε ως Καθηγητής στην έδρα Γενικής Εκκλησιαστικής Ιστορίας. Δίδαξε επίσης στη Θεολογική Σχολή του Πατριαρχείου Αντιοχείας στο Ballamand. Από το 1974 μέχρι το 1979 υπηρέτησε και ως Γενικός Διευθυντής Θρησκευμάτων στο Υπουργείο Παιδείας.

Professor Emeritus, Faculty of Theology,
Athens University,
Dean of the Institute of Postgraduate Studies
in Orthodox Theology, Orthodox Center
of the Ecumenical Patriarchate, Chambésy, Geneva

Common Prayer and Ecumenical Dialogue According to the Holy Canons

Dr. **Vlassios Feidas**, is Professor Emeritus, of the Faculty of Theology, of the University of Athens and Dean of the Institute of Postgraduate Studies in Orthodox Theology, of the Orthodox Center of the Ecumenical Patriarchate, in Chambésy, (Geneva). He studied theology at the Theological Faculty of the University of Athens and Canon Law at the postgraduate programs of the Universities of Dublin, Manchester and Strasburg. In 1966 he earned his doctoral degree from the University of Athens with the thesis "The first ecclesiastical hierarchy in Russia and the Russian sources". Since 1975 to 2003 he served as Professor of General Ecclesiastical History at the University of Athens. He taught also at the Theological Faculty of the University of Balamand. Between 1975-1979 he served as a General Director of the Religious Affairs at the Ministry of Education.

Γεώργιος Γκαβαρδίνας

ggavard@past.auth.gr

Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Κανόνες και νηστεία

Η νηστεία ως θεσμός ίσχυσε στη αρχαία Ελλάδα, στην Αίγυπτο αλλά και σε διάφορους λαούς. Οι Εβραίοι σύμφωνα με τις επιταγές του Μωσαϊκού Νόμου τηρούσαν διάφορες νηστείες. Ο χριστιανισμός παρέλαβε το πνεύμα της ιουδαϊκής νηστείας και το ενέταξε στο πνευματικό περιεχόμενο της χριστιανικής διδασκαλίας. Κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες τηρούνταν οι νηστείες της Τετάρτης και της Παρασκευής καθώς και της Μ. Τεσσαρακοστής. Αυτές οι νηστείες, γνωστές και ως καθολικές νηστείες, διαφέρουν ως προς το περιεχόμενο και τη διάρκεια από άλλες μεταγενέστερες νηστείες που εισήχθησαν σταδιακά, μέσω των Μοναστηριακών Τυπικών, στη ζωή της Εκκλησίας από τους εκπροσώπους του μοναχισμού, τις λεγόμενες ειδικές νηστείες. Οι ιεροί κανόνες διαλαμβάνουν κανονικές διατάξεις μόνον για τις καθολικές νηστείες. Αντιθέτως, με τις ειδικές νηστείες ασχολήθηκαν οι Ενδημούσες Σύνοδοι του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατά τον ενδέκατο, κυρίως, αιώνα και εξέδωσαν σχετικές κανονικές αποφάσεις με τις οποίες ρύθμιζαν τη διάρκεια, την ισχύ και το κύρος των ειδικών νηστειών. Την έκδοση των αποφάσεων αυτών προκάλεσε η συχνή αμφισβήτηση των ειδικών νηστειών τόσο από μοναχούς, όσο και από κληρικούς και λαϊκούς. Οι αποφάσεις των συνόδων αυτών συνέβαλαν στην οριστική καθιέρωση των ειδικών νηστειών στη ζωή της Εκκλησίας.

Ο Γεώργιος Γκαβαρδίνας γεννήθηκε στη Λάρισα το 1966. Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ. Παρακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Θεσσαλονίκη και στη Βόννη της Γερμανίας με ειδίκευση στο Κανονικό Δίκαιο και την Εκκλησιαστική Ιστορία. Έχει λάβει το διδακτορικό του δίπλωμα από το Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του ΑΠΘ το 1995, με ειδίκευση στο Κανονικό Δίκαιο. Έχει υπηρετήσει ως ΕΜΥ, στη Θεολογική Σχολή ΑΠΘ, έχει διδάξει στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και υπηρετήσει ως θεολόγος επί δεκαετία στη Μέση Εκκλησιαστική Εκπαίδευση. Σήμερα υπηρετεί ως Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ. Έχει λάβει μέρος σε πολλά ελληνικά και διεθνή συνέδρια με θέματα της ειδικότητάς του με εισηγήσεις και ανακοινώσεις. Είναι μέλος διαφόρων εκκλησιαστικών και επιστημονικών επιτροπών και έχει επιμεληθεί την έκδοση αρκετών Πρακτικών επιστημονικών Συνεδρίων. Άρθρα του έχουν δημοσιευθεί σε πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων, επετηρίδες, τιμητικούς τόμους, εγκυκλοπαίδειες κλπ.

Assistant Professor, Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki

Canons and Fasting

Fasting was a common reality in ancient Greece, Egypt and elsewhere. The Jews in accordance with the requirements of the Mosaic Law, were following various fasts. Christianity received the spirit of Jewish fasting and integrated it in the spiritual content of the Christian teaching. During the first Christian centuries the fasts days were mainly Wednesday, Friday and the Great Lent. These fasts, also known as catholic fasts, vary in content and duration of other subsequent fasts introduced gradually, through monastic Ritual, in the life of the Church by the representatives of monasticism, the so-called special fasts. The holy canons determine canonical provisions only for the catholic fasts. Instead, the Synods of Constantinople in 11th century dealt particularly with the special fasts, issued relevant canonical decisions, regulating the duration, power and validity of the special fasts. The issuance of these decisions was caused by the constant challenge to the special fasts by the monks, as well as the clergy and the lay people. The decisions of these synods contributed to the definitive establishment of the special fasts in the life of the Church.

Dr. **Georges Gkavardinas**, born in Larissa (1966) is graduated from the Department of Theology of the Theological School of the University of Thessaloniki (Greece). He has attended post-doctoral studies in Thessaloniki and Bonn (Germany) on Canon Law and Church History. He holds a doctorate degree on Canon Law from the Department of Pastoral and Social Theology of the University of Thessaloniki (1995). He lectured at the University of Thessalia and as religious teacher at the secondary education. He is currently Assistant Professor at the Department of Pastoral and Social Theology of the University of Thessaloniki. He has participated in many international conferences, while he is a member of various ecclesiastical and academic commissions. He has published numerous articles in various scientific journals and collective volumes.

π. Αυγουστίνος Μπαϊρακτάρης

augustinos_bairactaris@yahoo.gr

Επ. Καθηγητής στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Κρήτης,
Επιστημονικός Συνεργάτης Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών

Κανόνες και περιβάλλον

Η κτίση ως συνύπαρξη του ανθρώπου
μέσα από την ανάγνωση των Ιερών Κανόνων

Στην παρουσίασή μας θα προσπαθήσουμε να φανερώσουμε την υφιστάμενη σχέση μεταξύ των Ιερών Κανόνων και του περιβάλλοντος. Στον όρο **περιβάλλον** συμπεριλαμβάνουμε τις έννοιες της δημιουργίας γενικά και του ανθρώπου και της κτίσης ειδικότερα. Επιπλέον θεωρήσαμε χρήσιμο και σκόπιμο να αναφερθούμε στο σύγχρονο φαινόμενο της οικολογικής κρίσης ως συνέπεια της μεταστροφής από την έννοια της διακονίας και της διαχείρισης του περιβάλλοντος στην έννοια της εκμετάλλευσης της δημιουργίας από τη μεριά του ανθρώπου με απώτερο σκοπό την ιδιοτελή και μονομερή του ανάπτυξη. Αυτή η μεταστροφή αποτελεί συνέπεια της αμαρτίας, η οποία προκαλεί την αυτονόμηση του ανθρωπίνου προσώπου τόσο από το οικείο του περιβάλλον, όσο και από τη σχέση του με τον Θεό. Με άλλα λόγια η κτίση συμπαρασύρεται και ακολουθεί τον άνθρωπο στην πτώση του. Ποια και τι είδους σχέση μπορεί να υπάρχει μεταξύ των κανόνων και της οικολογικής κρίσης, όπου η οικολογική κρίση προσλαμβάνεται ως συνέπεια της ανθρωπολογικής κρίσης;

Έτσι θα παρουσιάσουμε σχετικούς κανόνες, οι οποίοι αναφέρονται στην ανθρωπίνη πλεονεξία, που κινεί ουσιαστικά τη σύγχρονη και ανεξέλεγκτη οικονομική ανάπτυξη εις βάρος των φυσικών πηγών, την ακόρεστη επιθυμία του ανθρώπου να έχει στην κατοχή του ολόένα και περισσότερα υλικά αγαθά με συνέπεια να τα στερεί από τον πλησίον του, με άλλα λόγια την διάσπαση του μικρόκοσμου (ανθρώπου) ως εισαγωγή της καταστροφής του μακρόκοσμου (περιβάλλον) κ.α.

Ο π. **Αυγουστίνος Μπαϊρακτάρης** γεννήθηκε στην πόλη της Θεσσαλονίκης στις 18 Ιουνίου του 1977. Σπούδασε θεολογία στις πανεπιστημιακές σχολές της Θεσσαλονίκης (1997-2001) κ (2005-2009), του Φριβούργου (2002-2004) και της Γενεύης (2004-2005). Εν συνεχεία τον Ιούλιο του 2009 παντρεύτηκε την κα Στέλλα Τσακλίδου, καθηγήτρια Αγγλικής Φιλολογίας. Έχουν αποκτήσει δύο κόρες, τη Μαγδαληνή και την Αγγελική. Τον Αύγουστο του 2009 χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος από τον Σεβ. Μητροπολίτη Αρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου κκ. Ανδρέα Νανάκη. Λειτουργεί ως εφημέριος στην ενορία του Αγίου Ανδρέα του Αρχοντικού στο Αρκαλοχώρι και παράλληλα διδάσκει στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Ηρακλείου Κρήτης, όπου το 2013 διορίστηκε στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητού στον τομέα: «Οικουμενική Θεολογία και Σύγχρονοι Διαχριστιανικοί Διάλογοι». Επίσης είναι επιστημονικός συνεργάτης της Ακαδημίας Βόλου Θεολογικών Σπουδών και μέλος της Societas Oecumenica. Παράλληλα συνεργάζεται με το κίνημα των Focolari προωθώντας την έννοια της θεολογικής σύγκλησης μεταξύ των δύο παραδόσεων και εκκλησιών. Συγγράφει και αρθρογραφεί σε έγκυρα ελληνικά θεολογικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους με αντικείμενο την ιστορία της Οικουμενικής Κίνησης, τη συμμετοχή της Ορθοδόξου Εκκλησίας στα οικουμενικά θεολογικά fora, τους διμερείς και πολυμερείς οικουμενικούς διαλόγους κ.α.

Assistant Professor, University Ecclesiastical Academy of Crete,
Member of the Academic Team of Volos Academy for Theological Studies

Canons and Enviroment

In our presentation an attempt will be made to reveal the existent relationship between the Holy Canons and the environment. The term *environment* includes also the concepts of creation in general and of man and all creation in particular. Furthermore, it is appropriate to refer to the modern phenomenon of the ecological crisis as a consequence of the shift from the concept of ministry and environmental management towards the exploitation of creation by man in a selfish and unilateral development. This shift is a consequence of sin, which causes the separation of the human person both from his familiar surroundings, and his relationship with God. In other words, the creation follows the man to his fall. Which and what kind of relationship can exist between the canons and the ecological crisis, as a result of the anthropological crisis? In this perspective we intend to present relevant canons referred to human greed that drives the modern and essentially uncontrolled economic growth at the expense of the natural resources, the insatiable human desire to be in possession of more and more material goods at the expense of the other people, etc.

Rev. Dr. Augustinos Bairactaris (Thessaloniki 1977) is Assistant Professor of Ecumenical Theology, History of the Ecumenical Movement, inter-Christian and inter-Religious Dialogue at the University Ecclesiastical Academy of Heraklion - Crete. He is also associated member of the Volos Academy for Theological Studies and member of the Societas Oecumenica. Under his guidance 6 students have been obtained their degree of Theology. He has studied Theology at the Universities of Thessaloniki, Geneva and Fribourg. During the last 4 years he has actively been member of the Focolari Movimento attending in two general conferences (Italy 2011) and (Istanbul 2012). In 2012 the Ecumenical Patriarchate of Constantinople nominated him as special advisor of the international II Forum between Orthodox - Catholic Churches.

Augustinos Bairactaris publishes regularly in periodicals and collective volumes about the development of the ecumenism, the Orthodox ecclesiology and especially the Orthodox participation within the WCC, divers themes regarding the bilateral and multilateral dialogue such as the official dialogues between the Orthodox Church and the Roman Catholic.

Νικόλαος Μαγγιώρος

nikmag@theo.auth.gr

Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

***Ζητήματα θρησκευτικής ελευθερίας
και ετερότητας στους Κανόνες***

Ο Νίκος Μαγγιώρος είναι μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής του Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου στο Τμήμα Θεολογίας του ΑΠΘ. Σπούδασε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο και στο Ποντιφικό Πανεπιστημίου του Λατερανού στη Ρώμη. Διδάσκει Ορθόδοξο Κανονικό Δίκαιο, Πηγές του Κανονικού Δικαίου, Συγκριτικό Κανονικό Δίκαιο, Εκκλησιαστικό Δίκαιο, Σχέσεις Εκκλησίας και Κράτους στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κυριότερες δημοσιεύσεις του είναι: *La recezione della normativa conciliare nel diritto imperiale in materia di fede conservato in CTh. XVI*"), Roma, 1998, *Ο Μέγας Κωνσταντίνος και η δονατιστική έριδα. Συμβολή στη μελέτη των σχέσεων Εκκλησίας - Πολιτείας κατά την κωνσταντίνηα περίοδο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βυζάντιον, 2001. *State and Church in Greece: "To reform or not to reform?"*, *Droit et Religions, Annuaire*», Vol. 2 t. 1 (2006-2007), σ. 496-534. *Το περιουσιακό δίκαιο της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, (De bonis Ecclesiae temporalibus.) Το πέμπτο βιβλίο του Κώδικα Κανονικού Δικαίου, Εισαγωγή – Μετάφραση – Ερμηνευτικά σχόλια*. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 2007. *Religious education in Greece*, in: *The Routledge International Handbook of Religious Education*, New York 2013, σ. 130-138. Οργάνωσε και συμμετείχε σε διάφορα συνέδρια με θέμα το διάλογο μεταξύ των χριστιανών και για τις σχέσεις θρησκείας και κράτους. Είναι Συντονιστής ECTS του Τμήματος Θεολογίας και μέλος της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΑΠΘ.

Assistant Professor, Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki

*Questions of Religious Freedom
and Diversity within the Church Canons*

Nikos Maghioros is Assistant Professor of Canon and Ecclesiastical Law in the Faculty of Theology of Aristotle University of Thessaloniki. He studied in the Aristotle University and in the Pontifical Lateran University. He teaches Orthodox Canon and Ecclesiastical Law, Sources of Canon Law, Comparative Canon Law, Church and State relations in Greece and in European Union. He is working for the ecumenical movement and the communication between the religions. He organized and participated to various meetings, congresses relative to the inter Christian dialogue and on the relations between Religion and State. His main publications are: *Constantine the Great and the Donatist crisis. A Study on the relation between Church and state during the reign of Constantine*, Thessaloniki, 2001 (in Greek), *L'Église catholique romaine et l'État en Grèce. Une approche canonique –juridique*, in *L'Année Canonique*, 45 (2003), p. 177-190, *State and Church in Greece: "to reform or not to reform?"*, in *Droit et Religions, Annuaire*, Vol. 2 t. 1 (2006-2007), p. 496-534, *Spiritualità e tradizione canonica orientale*, in *Studia et Documenta Historiae et Iuris*, Rome, 73 (2007), p. 487-496, *The patrimonial Law of the Roman Catholic Church (De bonis Ecclesiae temporalibus.)*, Thessaloniki 2007 (in Greek). *La Relation entre le Droit Canon Byzantin et le Droit Canon Latin*, - Colloque International: Droit Canon de l'Église Orthodoxe, Strasbourg 8-9 janvier 2009. Ed. *Teaching about Religion and State Interaction, An analysis on Religion and state studies in Europe*, Vantias, Thessaloniki 2010, *Religion in Public Education in Greece*, Gerhard Robbers (ed.), Religion in Public Education , European Consortium for Church and State Research, Trier 2011. Religious education in Greece, The Routledge international handbook of religious education, p.130-138, New York 2013. He participated and coordinated in various Erasmus projects and he is ECTS Coordination of the Department of Theology as well as member of the Commission on European Projects of the Aristotle University of Thessaloniki.

Δώρα Δημανοπούλου-Cohen

ddimanopoulou@hotmail.com

Ερευνήτρια στην École des Hautes Études en Sciences Sociales
(Παρίσι)

Η θέση των Ιουδαίων στους Κανόνες της Εκκλησίας

Ουκ ένι Ιουδαίος ουδέ Έλλην, διακήρυσε ο απόστολος Παύλος στην Προς Γαλάτας (Γαλ. 3, 28) επιστολή, ωστόσο ο ενδέκατος κανόνας της πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου που συγκλήθηκε επτά περίπου αιώνες αργότερα (691) από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Β όριζε ότι: *Μηδείς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι, ἢ λαϊκός, τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθιέτω, ἢ τούτοις προσοικειούσθω, ἢ ἐν νόσοις προσκαλείσθω, καὶ ἰατρείας παρ' αὐτῶν λαμβανέτω, ἢ ἐν βαλανείοις τούτοις παντελῶς συλλουέσθω· εἰ δέ τις τοῦτο πράξαι ἐπιχειροίη, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.* Σε τί οφείλετε η αλλαγή αυτή στην αντιμετώπιση των Εβραίων από την Εκκλησία, ώστε ο κανόνας αυτός να απαγορεύει ακόμη και την λήψη ιατρικής φροντίδας και βοήθειας από Εβραίο; Αντικατοπτρίζει ο κανόνας αυτός την ποιμαντική βούληση της Εκκλησίας ή την ανάγκη περισσότερο του αυτοκράτορα Ιουστινιανού να καταπολεμήσει τα αναζωπυρωθέντα ιουδαϊκά και εθνικά ήθη και έθιμα και τις εμφανισθείσες εκκλησιολογικές διαφοροποιήσεις των κατά τόπους Εκκλησιών που απειλούσαν την ενότητα της αυτοκρατορίας; Στην παρούσα μελέτη, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα, λαμβάνοντας υπόψη μας τον 8ο κανόνα της εβδόμης Οικουμενικής Συνόδου, ο οποίος έδινε το δικαίωμα στους εβραϊκούς πληθυσμούς *φανερῶς να εἶναι κατὰ τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν.*

Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, και μετέπειτα συνέχισε τις σπουδές της στο Παρίσι όπου σπούδασε Βυζαντινή Ιστορία στο Université Paris 1 Panthéon Sorbonne και Σύγχρονη Ιστορία και Κοινωνιολογία των θρησκειών στην École des Hautes Études en Science Sociales. Η μεταπτυχιακή της εργασία (Master II) εξετάζει «το ρόλο της αδελφότητας Θεολόγων η Ζωή στην ελληνική κοινωνία κατά τα έτη 1907-1938», ενώ η διδακτορική της διατριβή με τίτλο: *Entre doctrines religieuses et actions politiques: le rapprochement des Églises anglicanes avec l'Église orthodoxe grecque, 1903-1930*, μελετά τις προσπάθειες για την προσέγγιση των Αγγλικανικών εκκλησιών με την Ορθόδοξη εκκλησία στο πλαίσιο της γένεσης και ανάπτυξης της Οικουμενικής κίνησης και στον αντίποδα της εμφάνισης των Κοσμικών θρησκειών (Κομμουνισμός, Φασισμός Ναζισμός). Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επεκτείνονται επίσης στη μελέτη των σχέσεων των Εβραϊκών πληθυσμών του ελληνικού χώρου με την ορθόδοξη εκκλησία.

Researcher in the Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales,
Paris

The Place of the Jews within the Canons of the Church

According to St. Paul “Neither Jew nor Greek”. At the same time, however the 11th canon of the Quinisext Council (in Trullo) (691) convened by the Emperor Justinian II, stated that *Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι, ἢ λαϊκός, τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθιέτω, ἢ τούτοις προσοικειούσθω, ἢ ἐν νόσοις προσκαλείσθω, καὶ ἰατρείας παρ’ αὐτῶν λαμβανέτω, ἢ ἐν βαλανείοις τούτοις παντελῶς συλλονέσθω· εἰ δέ τις τοῦτο πράξαι ἐπιχειροίη, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω*. What causes this change in the treatment of Jews by the Church, so that this canon prohibits even the medical care and assistance to the Jew? Does this canon reflect the pastoral intention of the Church or the need of the Emperor Justinian to struggle against the emerging Judaic and pagan customs and the ecclesiological differences between the local churches that threatened the unity of the empire? In this study, an attempt will be made to answer the above question, taking into account the 8th Canon of the Seventh Ecumenical Council, which gave the right to Jewish populations, to *φανερῶς να εἶναι κατὰ τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν*.

Dora Dimanopoulou-Cohen studied History and Archeology at the University of Thessaloniki, and continued her studies on Byzantine History in Paris, at the Université Paris 1 Panthéon Sorbonne, and Modern History and Sociology of Religions at the École des Hautes Études en Science Sociales. Her Master thesis dealt with the role of the brotherhood of theologians “Zoe” in the Greek society in 1907-1938, while the theme of his doctoral thesis is *Entre doctrines religieuses et actions politiques: le rapprochement des Églises anglicanes avec l’Église orthodoxe grecque, 1903-1930*. Her research interests include the study of the relationship between the Jewish community in Greece, and the Orthodox Church.

Rastko Jovic

jovicbih@hotmail.com

Δρ. Θ., Παιδαγωγικό και Κατηχητικό Ινστιτούτο
Βελιγραδίου (Σερβία)

***Εκκλησιολογικές και κανονικές συνεπαγωγές
από την τέλεση μεικτών και ανόμοιων γάμων***

Οι δι-εκκλησιαστικοί και δια-θρησκευτικοί γάμοι αποτελούν πρόκληση για την θεολογία και την αυτοσυνειδησία μας. Θα ήταν ίσως καλύτερα να αποφύγουμε τη συζήτηση για το θέμα αυτό, γιατί πρόκειται για ένα ζήτημα οδυνηρό. Στον διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο ερχόμαστε σε επαφή με ζωντανούς ανθρώπους που έχουν προχωρήσει σε μεικτούς γάμους. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να προσεγγίσουμε το θέμα αυτό, προκειμένου να βρούμε διάφορους τρόπους επίλυσής του, έτσι ώστε η ζωή να συνεχίσει να κυλάει ομαλά. Οι κανόνες της Εκκλησίας γεννήθηκαν σε μια εποχή όπου η ίδια Εκκλησία ταυτίστηκε με την ιστορία, και η Αυτοκρατορία με τη Βασίλεια του Θεού. Ο σκοπός τους ήταν να ενδυναμώσουν το ιστορικό οικοδόμημα της Εκκλησίας και της Αυτοκρατορίας. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, ο κάθε άλλος αποτελούσε μια απειλή για την ιστορική ύπαρξη της Εκκλησίας. Από την άλλη πλευρά, η εσχατολογία μας προσφέρει μια διαφορετική προοπτική ώστε να δούμε ολάκερο τον κόσμο ως Εκκλησία «εν τω γίγνεσθαι». Οι μεικτοί γάμοι θέτουν αμείλικτα ερωτήματα, όπως λ.χ. πώς κατανοούμε τον εαυτό μας; ή πώς κατανοούμε τους άλλους; Η χριστιανική παράδοση βρίσκεται πλέον ενώπιον προκλήσεων που προέρχονται από νέα γεγονότα και πραγματικότητες, όπου η αντιμετώπισή τους απαιτεί θάρρος.

Ο **Rastko Jovic** (Растко Јовић) γεννήθηκε στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη το 1978. Αφού έλαβε πτυχίο θεολογίας από τη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου, έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελληνορθόδοξη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού απ' όπου κι έλαβε Μεταπτυχιακό Τίτλο Ειδίκευσης στη θεολογία το 2005. Το 2012 αναγορεύτηκε σε Διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. με επιβλέποντα τον Καθηγητή Πέτρο Βασιλειάδη. Σήμερα είναι συνεργάτης στο Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο της Θεολογικής Σχολής Βελιγραδίου και εργάζεται ως θεολόγος καθηγητής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Pedagogical and Catechetical Institute, Belgrade, Serbia

Mixed marriages

Inter-church and interreligious marriage stands as a challenge to our theology and our self-conscience. We would rather avoid the discussion on this issue, because it is too painful. In the ever-changing world we have been confronted with living persons having mixed marriages. For that reason we need to approach this issue in order to solve it and find modalities enabling life to flow freely. The Canons of the Church came into being at a time when the Church identified Herself with history, and the Empire with the Kingdom of God. Their purpose was to strengthen the historical construction of the Church and the Empire. In such a context, the other was a threat to the historical existence of the Church. On the other hand, eschatology offers a different perspective in seeing the whole world as a Church “in becoming”. Mixed marriages pose the questions to us: how do we understand ourselves? How do we understand others? Our tradition has been challenged with new events and new realities, demanding bravery in solving them.

Rastko Jovic (Растко Јовић) was born in Bosnia and Herzegovina (Republic of Srpska) in 1978. After graduating from the Theological Faculty in Belgrade, he went on to earn a ThM degree at Holy Cross Greek Orthodox School of Theology, Boston, MA, in 2005. In 2012 he got his PhD at the Aristotle University of Thessaloniki in Greece with professor Petros Vassiliadis. Today he works as an associate at the Educational Institute at the Theological Faculty in Belgrade and a teacher of Religious Education in high school.

Radu Preda

radupreda.tso@gmail.com

Αν. Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Babes- Bolyai,
Διευθυντής του Ρουμανικού Ινστιτούτου Διορθοδόξων,
Διαχριστιανικών και Διαθρησκειακών Σπουδών
(INTER, Cluj-Napoca)

***Νομικό πνεύμα και κανονική παράδοση:
από το ήθος της ελευθερίας στην ηθική του φόβου και του νόμου***

Ο **Radu Preda** είναι Αν. Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Babes-Bolyai, (Ρουμανία), Ιδρυτής και Διευθυντής του Ινστιτούτου Διορθοδόξων, Διαχριστιανικών και Διαθρησκειακών Σπουδών (INTER). Έλαβε το διδακτορικό δίπλωμά του το 2002, ενώ έχει επίσης σπουδάσει στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στο Παρίσι και στη Στουτγκάρδη. Έχει προσκληθεί να διδάξει σε πολλά πανεπιστήμια της Ευρώπης (Βιέννη, Ανόβερο). Έχει δημοσιεύσει περισσότερα από 300 άρθρα σε διεθνή περιοδικά και είναι συγγραφέας 5 βιβλίων και πολλών μελετών. Από τον Απρίλιο του 2014 είναι εκτελεστικός πρόεδρος του ινστιτούτου για την έρευνα των κομμουνιστικών εγκλημάτων και την μνήμη της εξορίας των Ρουμάνων.

Associate Professor at Babes-Bolyai University,
Director of the Romanian Institute for Inter-Orthodox,
Inter-Confessional, Inter-Religious Studies (INTER, Cluj-Napoca)

***Canonical Tradition and Legalistic Spirit:
From the Ethos of Freedom to the Morality of Fear and the Law***

Dr **Radu Preda** is Professor at the University of Babes-Bolyai (Romania), Founder and Director of the Inter-Christian, Inter-Confession and Inter- Religious Institute (INTER). He earned his doctorate degree in 2002, but he has also studied in Thessaloniki (Greece), Paris (France) and Stuttgart (Germany). He has been invited to lecture in various University Faculties of Europe (Vienna, Hannover). He has published more than 300 articles in various international journals, many books and essays in collective volumes. Since April 2014 he is executive president at the institute for the investigation of Communist crimes and the memory of the Romanian exile.

Κωνσταντίνος Κορναράκης

konkor@theol.uoa.gr

Αν. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Κανόνες και Ηθική

Θεμελιώδες κριτήριο για να κατανοήσουμε τις θεολογικές αφετηρίες του κανονικού έργου της Εκκλησίας είναι το πρόσωπο και οι υπαρξιακές του ανάγκες. Η Εκκλησία δια μέσου των Κανόνων της προβάλλει και ερμηνεύει με πρακτικό τρόπο, προς όφελος του ανθρώπου, τη σημασία του λόγου του Ευαγγελίου για τη σωτηρία του και αντλεί από την ιστορική αλλά και εσχατολογική δυναμική του Ευαγγελίου τα κριτήρια διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου στον λόγο αυτό. Υπό την έννοια αυτή, τα αυθεντικά θεμέλια του κανονικού δικαίου δεν έγκεινται στη δικανική θεώρηση της αμαρτίας (παράπτωμα-ποινή), αλλά στην προβολή της δυσλειτουργίας του πνευματικού βίου του ανθρώπου. Επομένως η Εκκλησία, δια μέσου των κανόνων της, δεν χειραγωγεί το ήθος του ανθρώπου αλλά τον βοηθά να κατανοήσει την απομάκρυνσή του από τον ευαγγελικό λόγο και του προτείνει θεραπευτικά μέσα για να διαπαιδαγωγηθεί στην ελευθερία του Πνεύματος.

Ο **Κωνσταντίνος Κορναράκης** είναι Αναπληρωτής Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. με γνωστικό αντικείμενο: «Χριστιανική Ηθική». Σπούδασε Θεολογία στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Πατερική Θεολογία στο Πανεπιστήμιο του Durham και Ψυχολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας). Έχει υπηρετήσει ως θεολόγος-καθηγητής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στο πλαίσιο του διδακτικού του έργου ασχολείται με θέματα ηθικής θεολογίας (όπου και ζητήματα πατερικής ψυχολογίας και ανθρωπολογίας), καθώς και σύγχρονα ηθικά θέματα, όπως η οικολογική κρίση, βιοηθική και τεχνολογία.

Associate Professor, Faculty of Theology,
Athens University

Canons and Ethics

Human Personhood and its existential needs seem to be the fundamental criterion in order to understand the theological starting point of the canonical work of the Church. The Church, through its Canons, manifests and interprets in a practical way, the very importance of the Word of the Gospel for the sake of man and its salvation. At the same time she draws on the historical and eschatological dynamic of the Gospel, the necessary criteria in order to educate humanity according to this spirit. In this sense, the authentic foundations of the canon law do not lie in the legalistic understanding of sin (crime-punishment), but in the unveiling of the failure of the spiritual life of the human being. Therefore the Church, through its canons, does not intend to manipulative the ethos of man. Instead of this she would like to help humanity to understand its moving away from the Gospel, suggesting it the proper therapeutic means towards its education in the freedom of the Spirit.

Dr. **Konstantinos Kornarakis** is Associate Professor at the Theological School of the University of Athens, where he teaches, Christian Ethics. He studied theology in Athens, Patristic theology in Durham University and Psychology at the Philosophical School of Athens. He has served as religious teacher at the secondary education. His research interests include Christian ethics, and other related issues, like the ecological problem, bioethics, etc.

Teva Regule

teva@mit.edu

Γυναίκες και εκκλησιαστικοί κανόνες: μια δύσκολη σχέση

Η σχέση μεταξύ των γυναικών και των κανόνων της Εκκλησίας υπήρξε συχνά πολύ δύσκολη. Αν και οι κανόνες που ασχολούνται ειδικά με τη ζωή των γυναικών, διαμορφώθηκαν πριν από αιώνες, πολλοί εξακολουθούν από συνήθεια να χρησιμοποιούνται ακόμη για τη ρύθμιση της εκκλησιαστικής ζωής των γυναικών στις μέρες μας, συχνά μάλιστα χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις προϋποθέσεις πάνω στις οποίες βασίστηκαν. Η παρούσα εισήγηση θα αρχίσει να διερευνά τη σχέση αυτή, με έμφαση κυρίως στους κανόνες και τα υπομνήματα που μιλούν για την «ακαθαρσία» των γυναικών, καθώς επίσης και σε κάποιες από τις λειτουργικές πρακτικές που σχετίζονται με αυτήν την κατανόηση της βιολογικής λειτουργίας των γυναικών, και σε μερικές ποιμαντικές συνέπειες αυτών των πρακτικών για τη ζωή των γυναικών και της Εκκλησίας σήμερα.

Η **Teva Regule** έλαβε Μεταπτυχιακό Τίτλο Ειδίκευσης στη θεολογία από την Ελληνορθόδοξη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού στη Βοστώνη. Για πολλά χρόνια το ενδιαφέρον της στράφηκε στη διακονία των γυναικών στην Εκκλησία. Την ίδια περίοδο ήταν Διευθύντρια Σύνταξης του περιοδικού *St. Nina Quarterly*, ενός περιοδικού αφιερωμένου στη μελέτη της διακονίας των γυναικών στην Ορθόδοξη Εκκλησία και στην καλλιέργεια μιας βαθύτερης κατανόησης για τη διακονία στη ζωή των λαϊκών (ανδρών και γυναικών). Επίσης υπηρέτησε ως σύμβουλος σε μια σειρά από συναντήσεις για τη θέση των γυναικών και των ανδρών στην Εκκλησία, υπό την αιγίδα του Π.Σ.Ε. Στη διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών το ερευνητικό ενδιαφέρον της έχει επικεντρωθεί στη λειτουργική θεολογία και ιστορία. Αυτή τη στιγμή είναι Υποψήφια Διδάκτωρ λειτουργικής θεολογίας στο Boston College των Η.Π.Α.

*The relationship between women and the canons of the church
has often been a difficult one.*

Although the canons that speak to the lives of women particularly were promulgated centuries ago, many are routinely used to regulate the ecclesial lives of women today, often without taking into consideration the assumptions upon which they were based. This paper will begin to explore this relationship, primarily focusing on the canons and commentaries that speak to women's "uncleanness", some of the liturgical practices that are associated with this understanding of the natural biological function of women, and some pastoral implications of these practices for the life of women and the Church today.

Teva Regule completed her Master of Divinity degree at Holy Cross Greek Orthodox School of Theology (USA), graduating with highest distinction. For over twenty years, her work has focused on the ministry of women in the Church. For the majority of that time, she served as Managing Editor of the *St. Nina Quarterly*, a publication dedicated to exploring the ministry of women in the Orthodox Church and one which aims to cultivate a deeper understanding of ministry in the lives of all Orthodox Christian women and men. In addition, Teva served as an Orthodox consultant for a number of consultations on women and men in the church sponsored by the World Council of Churches. For the past few years, she has focused her studies on liturgical theology and history. She is currently a doctoral (Ph. D.) candidate in liturgical theology at Boston College (USA).

Μοναχή Vassa Larin

vassa.larin@univie.ac.at

Δρ. Θ., Ινστιτούτο Ιστορικής Θεολογίας,
Πανεπιστήμιο Βιέννης (Αυστρία)

Οι Κανονικές Διατάξεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη θεωρία και την πράξη

Η παρούσα εισήγηση συζητά το προβληματικό status των «κανόνων» στην Ορθόδοξη Εκκλησία σήμερα. Οι κανόνες θεωρούνται σήμερα ως διαχρονικά ιδεώδη, και όχι ως μάρτυρες σε διάφορα ανθρώπινα προβλήματα από συγκεκριμένες στιγμές της ιστορίας της Εκκλησίας. Έτσι και η κατά κάποιο τρόπο ανιστορική λογική του Ορθοδόξου Κανονικού Δικαίου, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, δεν δίνει μονάχα την αφορμή για την απόρριψη απλά των «κανόνων», που δεν είναι πλέον κανόνες με τη κατάλληλη έννοια του όρου. Την ίδια στιγμή αποθαρρύνει επίσης αποτελεσματικά και οποιαδήποτε κριτική σκέψη σχετικά με το περιεχόμενο ορισμένων ξεκάθαρα προβληματικών «κανόνων». Υπάρχει επομένως ανάγκη να επανεξεταστεί η παράδοση αυτή που θεωρεί τους κανόνες ως «ιερούς, «θείους» ή αμετάβλητους, και αυτό θα πρέπει να γίνει, σύμφωνα με το πνεύμα της παραδοσιακής ελευθερίας της Εκκλησίας στο πλαίσιο της δικής της νομοθεσίας. Επίσης φαίνεται ότι υπάρχει και μια επείγουσα ανάγκη για μια συστηματική «ιεράρχηση των κανόνων» που θα διακρίνει εκείνους που έχουν διαχρονική σημασία από εκείνους που δεν έχουν. Αλλά, όπως έχει σήμερα η κατάσταση, το Ορθόδοξο Κανονικό Δίκαιο δεν διαθέτει κάποιο τέτοιο σύστημα, με αποτέλεσμα να υπάρχει σημαντική σύγχυση σχετικά με τη «δεσμευτική» φύση και την «καθολική ισχύ» των κανόνων.

Η μοναχή **Vassa Larin** είναι ερευνήτρια στο Ινστιτούτο Ιστορικής Θεολογίας στη Ρωμαιοκαθολική Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου της Βιέννης, στην Αυστρία. Την περίοδο αυτή γράφει ένα βιβλίο με τίτλο «Η έναρξη της Βυζαντινής θείας λειτουργίας». Έχει συγγράψει βιβλίο για την ιεραρχική τέλεση της βυζαντινής θείας λειτουργίας με τίτλο *The Hierarchal Divine Liturgy in Arsenij Suxanov's Proskinitarij* - πρόκειται για τη διδακτορική διατριβή της, την οποία έγραψε υπό την καθοδήγηση του γνωστού λειτουργιολόγου R. Taft. Παρουσιάζει επίσης ένα ιδιαίτερα δημοφιλές πρόγραμμα στο *YouTube* για το βυζαντινό εκκλησιαστικό έτος, με τίτλο «Καφές με την αδελφή Vassa».

Institute of Historic Theology,
Vienna University, Austria

“The Canonical Rules of the Orthodox Church: Theory and Practice”

Sr. Vassa’s paper discusses the problematic status of the “canons” in the Orthodox Church today. The canons are perceived today as timeless ideals, rather than as witnesses to various human problems at specific moments in the Church’s history. Hence the somewhat ahistorical logic of Orthodox Canon Law as we know it today provides no room for simply discarding the “canons” that are no longer canons in the proper sense of that term; it also effectively bars any critical reflection on the contents of some clearly problematic “canons.”

There is a need to review the tradition of considering the canons “sacred,” “divine,” or unchangeable, and to do so in the spirit of the Church’s traditional freedom in the area of her own legislation. There also appears to be a dire need for a systematic “hierarchy of canons” that would distinguish those that are of timeless importance from those that are not. But as it stands, Orthodox Canon Law does not have such a system, resulting in significant confusion over the “binding” nature and “full force” of the canons.

Sr. Dr. Vassa Larin is a Research Fellow at the Institute of Historical Theology at the Catholic Theological Faculty of the University of Vienna in Austria, currently writing a book on “The Enaxis of the Byzantine Divine Liturgy.” She is the author of a monograph on the hierarchal celebration of the Byzantine Divine Liturgy, “The Hierarchal Divine Liturgy in Arsenij Suxanov’s Proskinitarij, ” – her doctoral dissertation, which she wrote under the direction of the renowned liturgiologist, Fr. Robert F. Taft SJ. She now hosts a popular, weekly Youtube program on the Byzantine liturgical calendar, “Coffee with Sr. Vassa.”

Rev Dr Patriciu Vlaicu

pvlaicu@gmail.com

**Σύγχρονη προσέγγιση της εφαρμογής
των Ιερών Κανόνων
στα θέματα αυτοκεφαλίας και “διασποράς”**

Η μελέτη χωρίζεται σε δυο μέρη. Στο πρώτο μέρος παρέχεται μια επισκόπηση των διαφόρων τρόπων με τους οποίους η Ορθόδοξη Εκκλησία ανέπτυξε την αυτοκεφαλία. Υπογραμμίζεται ότι, με την ανάπτυξη των πολιτικών συμφερόντων σε μια ευρύτερη της επαρχίας περιοχή, άρχισε να διαμορφώνεται επίσης και μια ευρύτερη της μητρόπολης οργανωτική δομή, η οποία ενεπλάκη *nolens volens* σε πολιτικά παιχνίδια. Ο τρόπος με τον οποίο βιώνεται η αυτοκεφαλία σήμερα, την καθιστά ένα από τα πλέον αδύνατα σημεία της σύγχρονης Ορθοδοξίας. Το πραγματικό πρόβλημα δεν είναι ο ίδιος ο κανονικός θεσμός της αυτοκεφαλίας, αλλά μάλλον η παρέμβαση εξωτερικών παραγόντων στη ζωή της Εκκλησίας, η οποία συχνά οδηγεί στον εγωισμό και τον Ορθόδοξο κουλτουραλισμό. Το δεύτερο μέρος φέρνει στο προσκήνιο μια σειρά από κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας που δείχνουν ότι, μαζί με την κανονικότητα της τοπικής δικαιοδοσίας, που υποστηρίζεται επίσης από τον 8^ο κανόνα της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου, υπάρχει επίσης και ειδική φροντίδα για τη δικαιοδοσία απέναντι στις πολιτιστικές κοινότητες οι οποίες εμφανίζουν κάποια αυτοσυγκράτηση απέναντι στην ενσωμάτωσή τους. Τονίζοντας την αξία της μίας και μοναδικής επισκοπής σε μια επαρχία, η μελέτη δείχνει ότι η Εκκλησία ποτέ δεν επεδίωξε να δημιουργήσει μια διπλή τοπική δικαιοδοσία με τη βοήθεια κάποιου άτυπου οργάνου, σε σχέση προς τις εθνοτικές ιδιαιτερότητες, έως ότου οι συγκεκριμένες κοινότητες ενσωματωθούν πλήρως στην κανονική δομή (πρβλ. τον 2^ο κανόνα της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου και τον 28^ο της εν Τρούλω). Η εμπειρία αυτή του δυναμισμού των θεσμών θα πρέπει να αποτιμηθεί εξίσου και στη σημερινή συγκυρία, όπου η Εκκλησία ασκεί την αποστολή της.

Ο Αναπληρωτής Καθηγητής π. **Patriciu Vlaicu** γεννήθηκε το 1970 στο Cluj-Napoca της Ρουμανίας. Είναι Ορθόδοξος ιερέας και έχει τρία παιδιά. Είναι Διδάκτωρ Κανονικού Δικαίου, κάτοχος της Έδρας του Κανονικού Δικαίου στη Θεολογική Σχολή Πανεπιστημίου του Cluj-Napoca από το 1998, μέλος της επίσημης αντιπροσωπίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρουμανίας σε Ευρωπαϊκούς Οργανισμούς, ενώ είναι Διευθυντής του Τμήματος Νομοκανονικών Σπουδών, στο Ερευνητικό Κέντρο *Dimitru Staniloae* στο Παρίσι. Είναι μέλος της Μεικτής Θεολογικής Επιτροπής για το διάλογο μεταξύ Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών, ενώ έχει συγγράψει τέσσερα βιβλία για το Κανονικό Δίκαιο και 35 μελέτες για ζητήματα Κανονικού Δικαίου, σχέσεων Εκκλησίας – Κράτους κ.ά.

***A Contemporary Perspective on Applying the Holy Canons
on Issues Concerning Autocephaly and the Diaspora***

The study is divided in a twofold manner. The first part offers an overview of a series of aspects concerning the manner in which the Orthodox Church developed autocephaly. It underscores that, with the growth of supra-provincial political interests, a supra-metropolitan structure of organization also took shape, which did enter *nolens volens* into political games. The manner in which autocephaly is currently being lived makes it one of the weak spots of contemporary Orthodoxy. The real problem is not the canonical institution of autocephaly as such, but rather the interference of external factors in the life of the Church, which often leads to identity selfishness and Orthodox culturalism.

The second part puts forth a number of canons of the Orthodox Church which show that, along with the normality of territorial jurisdiction, also backed by canon 8 I Ec., there also is a special competence of jurisdiction for cultural communities that manifest restraint towards integration. Emphasising the value of territorial mono-episcopate, the study shows that the Church never heisted to double territorial jurisdiction with an atypical instrument, with regard for ethnical specificity, until the communities in question would be fully integrated into the normal canonical structures (cf. canons 2 II Ec. And 28 Trullo). This experience of institutional dynamism should be equally put in value in today's context, as the Church carries on its mission.

Associate Prof. Patriciu Vlaicu - b. on 21 August 1970, in Cluj-Napoca, Romania; Romanian Orthodox priest, married, 3 children. Phd. in Canon Law and Law; holder of the Chair of Canon Law at the Faculty of Orthodox Theology in Cluj-Napoca, since 1998; staff member of the Representation of the Romanian Orthodox Church to the European Institutions, in Brussels; director of the Department for Canonical and Juridical Studies at the *Dumitru Staniloae* Centre for Studies and Research, in Paris; member of the Statutes and Regulations Commission of the Romanian Orthodox Church; member of the Joint International Commission for Theological Dialogue Between the Catholic Church and the Orthodox Church; author of four books of canon law and 35 studies on the relation between canonical principles and the mission of the Church, and on the Church-State relations.

Δημήτριος Νικολακάκης

dnik@past.auth.gr

Επ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Κανονικά ζητήματα από την Εθνοφυλετική διαχείριση της Ορθόδοξης Διασποράς

Με τον όρο (Ορθόδοξη) Διασπορά εννοούμε τους ορθοδόξους εκείνους χριστιανούς που διαβιούν έξω από τα όρια της δικαιοδοσίας των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών. Πρόκειται κυρίως για τους ορθοδόξους της Βορείου και Νοτίου Αμερικής, της Αυστραλίας, της Δυτικής Ευρώπης κ.λπ. Οι περισσότεροι εξ αυτών προέρχονται από κράτη στα οποία κυριαρχεί το ορθόδοξο δόγμα και για οικονομικούς λόγους μετανάστευσαν στις εν λόγω περιοχές, κυρίως κατά τον 19ο και τον 20ο αιώνα.

Οι διαφορές ως προς την καταγωγή, το κράτος προέλευσης και κυρίως τη γλώσσα, η ανασφάλεια, τα έντονα αισθήματα νοσταλγίας και διατήρησης στενών δεσμών με τη μητέρα πατρίδα που διακατείχαν τους νέους μετανάστες και πρωτίστως η σταδιακή διείσδυση της ιδεολογίας του εθνοφυλετισμού στον εκκλησιαστικό χώρο, καθιστούσαν εξαιρετικά δύσκολη την ενιαία κατά τόπους διαποίμανσή τους. Έτσι, από πολύ νωρίς παρατηρήθηκε το φαινόμενο της ύπαρξης παράλληλων εκκλησιαστικών δικαιοδοσιών επί μιας και της αυτής περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, οι επιμέρους ομάδες των ορθοδόξων οργανώνονταν εκκλησιαστικά με βάση το κριτήριο της εθνικής προέλευσης, γεγονός που είχε ως συνέπεια στην ίδια εκκλησιαστική περιφέρεια σε άλλον επίσκοπο να υπάγονται οι εξ Ελλάδος προερχόμενοι ορθόδοξοι χριστιανοί, σε άλλον οι εκ Ρωσίας, σε άλλον οι προερχόμενοι από τα Πατριαρχεία της Ανατολής αραβόφωνοι ορθόδοξοι κ.ο.κ. Η κατάσταση αυτή, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, δημιούργησε το λεγόμενο πρόβλημα της Διασποράς, καθώς σύμφωνα με τις αρχές της Ορθόδοξου Εκκλησιολογίας κάθε εκκλησιαστική επαρχία οφείλει να έχει έναν επίσκοπο και μόνον, ο οποίος θα είναι υπεύθυνος για το σύνολο των πιστών της επισκοπής του ανεξάρτητα από την εθνική τους καταγωγή.

Ο Δημήτριος Νικολακάκης γεννημένος το 1974, είναι Επίκουρος Καθηγητής Κανονικού Δικαίου στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. Είναι μέλος διαφόρων επιτροπών της Εκκλησίας και της Πολιτείας, που ασχολούνται με νομοκανονικά θέματα, ενώ είναι μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού Νομοκανονικά. Έχει συγγράψει πλήθος άρθρων και μελετών που αφορούν σε θέματα κανονικού δικαίου και έχει λάβει μέρος σε διεθνή θεολογικά και νομικά συνέδρια.

Assistant Professor, Faculty of Pastoral and Social Theology,
Aristotle University of Thessaloniki

***“Troubles from the Ethno-racial administration
of the Orthodox Diaspora”***

The notion of (Orthodox) Diaspora identifies the Orthodox Christians who live outside the jurisdictional boundaries of the local Orthodox Churches. It is mainly related to the orthodox people of North and South America, Australia, Western Europe etc. Most of them originated from countries where the orthodox faith is predominant and necessitated to emigrate due to economic reasons, during the 19th and 20th centuries. Their differences in origin, the country of origin, and especially in language, the insecurity and the intense feelings of nostalgia and preservation of a close relationship with homeland that characterized the new emigrants as well as the gradual penetration of the ideology of nationalism (ethnophyletism) in the church life, rendered quite difficult their common pastoral care. Thus, the problem of parallel jurisdictions in the same territory has been emerged very early. More specifically, the various groups of the orthodox emigrants were organized according to the criterion of national origin, which resulted to have in the same ecclesiastical province different local bishops, one for the Greek Orthodox, one for the Russian, one for the Antiochean Orthodox etc. This situation, which still continues today, has created the so-called problem of the Diaspora since, according to the principles of Orthodox ecclesiology, each ecclesiastical province should have one bishop, who will be responsible for all the faithful of his diocese regardless of national origin.

Dr **Demetrios Nikolakakis**, (born in 1974), is Assistant Professor of Canon Law at the Theological School of the University of Thessaloniki. He is a member of various church and state affiliated commissions related to canonical and law issues, and of the editorial board of the journal *Nomocanonica*. He has authored many articles and essays in the field of canon law and participated in international theological and law conferences.

Σεβ. Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος Σαββάτος

mitropolis_messinias@yahoo.gr

Πρόεδρος Τμήματος Θεολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Εκκλησιολογική Θεώρηση των Ιερών Κανόνων

Ο Μητροπολίτης Μεσσηνίας **Χρυσόστομος Σαββάτος**, είναι Πρόεδρος του Τμήματος Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και Καθηγητής Ιστορίας Δογμάτων και Συμβολικής. Γεννήθηκε στο Περιστέρι Αττικής το έτος 1961. Είναι πτυχιούχος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών - Τμήμα Θεολογίας (1983-1987), ενώ έχει παρακολουθήσει και Μεταπτυχιακές σπουδές στη Ρώμη (Pontificio Istituto Orientale και Pontificio Università Gregoriana, 1988-1990). Το έτος 1990 έλαβε το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (Master) στην Πατερική Θεολογία και στην Οικουμενική Κίνηση. Το έτος 1995 αναγορεύθηκε Διδάκτορας της Θεολογίας, του Τμήματος Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, με θέμα: «Η θεολογική ορολογία και προβληματική της Πνευματολογίας του πατριάρχου Γρηγορίου Β' του Κυπρίου». Από το 1999 διδάσκει ως Λέκτορας, Επίκουρος Καθηγητής και ως Τακτικός Καθηγητής διάφορα μαθήματα στη Θεολογική Σχολή Αθηνών. Έχει υπηρετήσει σε διάφορες επιτροπές εκπροσωπώντας την Εκκλησία της Ελλάδος σε διαχριστιανικές συναντήσεις

H. E. Metropolitan of Messinia

Chrysostomos Savvatos

mitropolis_messinias@yahoo.gr

President, Faculty of Theology, Athens University

Ecclesiological Outlook of the Holy Canons

H. E. Metropolitan of Messinia **Chrysostomos Savvatos**, is President of the Faculty of Theology of the University of Athens. Born in 1961, he studied theology at the University of Athens and followed post-graduate studies at the Pontificio Istituto Orientale and Pontificio Università Gregoriana. In 1990 he earned his master degree on patristic theology and ecumenical movement. In 1995 he received his PhD from the Faculty of Theology of the University of Athens on the topic “The theological terminology and problematic of Gregory’s the Cypriot Pneumatology”. Since 1999 he has taught as Lecturer, Assistant Professor and today as Professor, various courses at the Theological Faculty of Athens. He has served in various committees and has represented the Church of Greece in several inter-Christian and ecumenical events and consultations.

Θανάσης Ν. Παπαθανασίου

paptam@windowslive.com

Δρ. Θ., Αρχισυντάκτης του περιοδικού «Σύναξη»,
Διδάσκων στο ΕΑΠ

Αντίσταση, λαϊκή εξέγερση, επανάσταση. Ερωτήματα για την κανονική παράδοση.

Λιγοστοί ιεροί κανόνες αφορούν το ζήτημα της πολιτικής αντίστασης και εξέγερσης. Η πρώτη εντύπωση είναι ότι οι εν λόγω κανόνες καταδικάζουν τέτοιες κινήσεις. Αν όμως τα κείμενα αυτά εξεταστούν μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό τους πλαίσιο, θα διαπιστωθεί ότι στη βυζαντινή πραγματικότητα (η οποία πάσχιζε να συνθέσει τα ευαγγελικά προτάγματα με τη ρωμαϊκή δημοκρατική παράδοση και με μια μοναρχία που χρειαζόταν θεϊκή επικύρωση) υπήρχαν αρκετές προϋποθέσεις ώστε να μην κατασταλεί και να μην αναθεματιστεί η έννοια της εξέγερσης και της επανάστασης. Η δυνατότητα πολιτικής ανατροπής αποτελούσε ένα είδος «συνταγματικής» αρχής, την οποία διαφύλαξε και η εκκλησιαστική ηγεσία, παρά την όποια διαπλοκή της με την αυτοκρατορική εξουσία. Αντίθετα με την διάχυτη σήμερα πεποίθηση ότι η έννοια της εξέγερσης δεν έχει ερείσματα στην Ορθόδοξη παράδοση (ή ότι κατά κάποιον τρόπο έχει μόνον όσον αφορά εθνικά ζητήματα), η μελέτη των κανονικών κειμένων μαζί με τον ιστορικό καμβά τους, δείχνει ότι την παράδοση την διατρέχει μια αξιοσημείωτη δυναμική, η οποία (αντίθετα προς πλήθος άλλων ρευμάτων αυταρχισμού) ευνοεί την ανάδυση του ανθρωπίνου υποκειμένου, τονίζει την πολιτική ευθύνη του μέσα στην ιστορία για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη και, εν τέλει, διευκρινίζει ότι Παύλειες ρήσεις περί προελεύσεως πάσας εξουσίας εκ Θεού δεν σημαίνουν άκριτη νομιμοποίηση κάθε εξουσίας.

Ο **Θανάσης Ν. Παπαθανασίου** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1959. Είναι διδάκτορας Θεολογίας και πτυχιούχος Νομικής. Μετά από επαγγελματική διαδρομή στο χώρο της νομικής, υπηρετεί, από το 1992, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως θεολόγος καθηγητής. Ταυτόχρονα διδάσκει στο μεταπτυχιακό τμήμα του *Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*. Επί οκταετία (2000-2008) δίδαξε με απόσπαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι αρχισυντάκτης του περιοδικού «Σύναξη» και μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού «*International Journal of Orthodox Theology*». Ζει στην Αθήνα με τη σύζυγό του, Ελένη Ταμαρέση και τον γιο τους Αλέξανδρο. Έχει δημοσιεύσει μελέτες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Στα βιβλία του περιλαμβάνονται: *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται. Η ιεραποστολή ως ελπίδα και ως εφιάλτης* (Εν Πλω, 2009). - *Κανόνες και Ελευθερία*, εκδ. Επέκταση, Κατερίνη 2005. - *Ορθόδοξη θεολογία και Κοινωνική δικαιοσύνη* (Ακρίτας, 2006). - *Ο Θεός μου ο Αλλοδαπός* (Ακρίτας, 2004).

Editor in Chief of the Journal “Synaxis”,
Lecturer at the Hellenic Open University

***Resistance, Social Uprising, Revolution:
Questions to the Canonical Tradition***

Few holy canons deal with the issue of political resistance and rebellion. The first impression is that these canons condemn from the outset such moves. But if one examines these canons within their historical and social context, it will be realized that in the byzantine reality (which strove to correlate the gospel imperatives to the Roman democratic tradition and a monarchy that was seeing divine approval) there were several conditions in order for the concept of rebellion and revolution not to be condemned and anathematized. The possibility of political subversion was a sort of a “constitutional” principle, which has been preserved by ecclesiastical hierarchy, despite its close interweaving with the imperial power. Contrary to the widespread belief today that the concept of rebellion has no foundation in the Orthodox tradition (or that it is related somehow exclusively to national issues), the study of the canonical texts in their historical context, shows that this tradition is characterized by a significant potential, which (unlike many other currents of authoritarianism) favors the emergence of the human subject, emphasizes its political responsibility for freedom and justice in the realm of history and, finally, clarifies that the Pauline sayings about the divine origin of every power do not mean an uncritical legitimacy of all authority.

Dr. Thanasis Papathanasiou, born in Athens, 1959, He holds a Ph.D. in Theology and is Law graduate. After a career in the legal field, he serves since 1992, in secondary education as a theologian teacher. At the same time he teaches in the post-graduate program on Orthodox theology at the Hellenic Open University. For eight years (2000-2008) he taught also in higher education. He is Chief in Editor of the theological quarterly *Synaxis* and member of the editorial board of the *International Journal of Orthodox Theology*. He lives in Athens with his wife Mrs. Eleni Tamaresi and their son Alexander. He has authored many articles and essays in Greek and international theological journals or collective volumes, as well as two books: *The Church is being made as far as she opens herself up. Mission as hope and as a nightmare* (En Plo Publ. 2009), *Canons and Freedom* (Epektasi, Katerini 2005), *Orthodox theology and Social justice* (Akritas, 2006), *My God the foreigner* (Akritas, 2004).

Ιωάννης Κονιδάκης

im.konidakis@law.uoa.gr

Καθηγητής Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Κανόνες και πολιτειακή έννομη τάξη

Η εισήγηση επιχειρεί να απαντήσει σε σειρά ζητημάτων που σχετίζονται με την ευρύτερη προβληματική του θέματός της. Ποιοι είναι οι Κανόνες της Εκκλησίας σήμερα. Ποιά η ισχύς τους και ποια η δυνατότητα μεταβολής τους και τα περιθώρια ερμηνείας τους. Τι θα προσέφερε η Κωδικοποίησή τους. Ποια η θέση της Πολιτείας και ιδιαίτερα της νομολογίας των πολιτειακών δικαστηρίων απέναντι στους Ι. Κανόνες, αλλά και στο σύνολο των νεότερων κανονιστικών διατάξεων που ρυθμίζουν τη ζωή και τη διοίκηση της Εκκλησίας. Η Εκκλησία ως ν.π.δ.δ.. Το τίμημα. Ποιοι κανόνες τελικώς ισχύουν και αναγνωρίζονται ως συνταγματικώς κατοχυρωμένοι. Η διαχρονική διαπάλη νομιμότητας και κανονικότητας. Προσπάθειες εναρμονίσεως νόμων της Πολιτείας και κανόνων της Εκκλησίας. Παραδείγματα εφαρμογών.

Ο **Ιωάννης Μ. Κονιδάκης** γεννήθηκε στη Χίο το 1948 και κατάγεται από την Κεφαλονιά. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και οικονομικές και πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Δικηγόρος από το 1973. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Νομική και τη Φιλοσοφική Σχολή, του Πανεπιστημίου του Μονάχου (1974-1978). Διδάκτωρ Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών (1979), επιστημονικός συνεργάτης στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Φραγκφούρτης και στο Max-Planck-Institut fur Europäische Rechtsgeschichte (1978-1981, 1989-1990). Υφηγητής (1985) και από το 1995 Καθηγητής του Εκκλησιαστικού Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Διετέλεσε Διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών (1994-2000), Ειδικός Σύμβουλος του Υπουργού Εξωτερικών για εκκλησιαστικά ζητήματα (1996-1999, 2001) και Γενικός Γραμματέας Θρησκευμάτων στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2001-2004). Διευθύνει τη «Βιβλιοθήκη Εκκλησιαστικού Δικαίου» και την εξαμηνιαία Επιθεώρηση Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου «Νομοκανονικά». 'Αρχων Μέγας Δικαιοφύλαξ της Αγίας και Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (2001). Ταξιάρχης του Τάγματος των Ορθοδόξων Σταυροφόρων του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων (2013).

Professor, Law School, Athens University

Church Canons and State Law

An attempt is made in this paper to answer a number of issues related to the wider problématique of the topic. What are the canons of the Church today. What is their validity· is there any possibility of change and what is the scope for their interpretation. What would offer their codification? What is the position of the State and particularly of the jurisprudence of the state courts against the holy canons as well as the whole range of the later normative provisions that regulate the life and the administration of the Church. The Church as a public law entity. Its price. What canons are still valid and recognized as constitutionally guaranteed. The timeless struggle between legality and canonicity. Attempts of harmonization between the state laws and the canons of the Church. Dr

Ioannis M. Konidakis, born in Chios island (Greece) in 1948, studied law at the University of Athens and economic and political sciences at the University of Thessaloniki. He is a lawyer since 1973. After his post-graduate studies at the Law and Philosophical School of the University of Munchen, he earned his doctoral degree from the Law School of the University of Athens. Since 1995 he is Professor of Ecclesiastical Law at the Law School of the University of Athens. He has been Director of the *Research Center of the History of the Greek Law*, consultant at the Ministry of Foreign Affairs and General Secretary of Religious Affairs at the Ministry of Education. He is also director of the *Library of Ecclesiastical Law* and of the journal *Nomokanonika*.

Παντελής Καλαϊτζίδης

pkalaitz@acadimia.org

Διευθυντής της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, Διδάσκων στο ΕΑΠ

Κράτος και Εκκλησία στον Ορθόδοξο κόσμο

Στην παρούσα εισήγηση θα γίνει μια προσπάθεια να περιγραφεί το ιστορικο-πολιτικό πλαίσιο των χωρών των ανατολικών βαλκανίων, μελετώντας τη σχέση μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτείας στις χώρες αυτές. Η πολιτική κατάσταση σε καθεμία από τις χώρες αυτές, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη σχέση μεταξύ εκκλησίας και κράτους, δημιουργώντας μοντέλα που ποικίλουν από την «Επικρατούσα Εκκλησία» μέχρι τον «απόλυτο διαχωρισμό». Ωστόσο, όλα αυτά τα μοντέλα ανάγονται στο ίδιο αρχέτυπο, τη βυζαντινή «Συμφωνία» ή «Συναλληλία», η οποία, παράλληλα με το νέο όρο «Εθνική Ορθοδοξία», χρησιμοποιείται συνήθως για να εξυπηρετήσει τα πολιτικά τους συμφέροντα και έτσι να εργαλειοποιήσει την Εκκλησία προς χάριν της πολιτικής εξουσίας. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, δεδομένης της σημαντικής συμβολής της στην εθνική, πολιτιστική και πολιτική ζωή της χώρας, η Ορθόδοξη Εκκλησία απολαμβάνει το καθεστώς της εθνικής ή «επικρατούσας» Εκκλησίας. Το ίδιο ισχύει λίγο πολύ και στην περίπτωση της Ρωσίας, όπου παρά το λεγόμενο κοσμικό κράτος, η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι *de facto* η θρησκεία του κράτους. Στη Ρουμανία, η Ορθόδοξη Εκκλησία εξακολουθεί να διαδραματίζει, έναν πολύ σημαντικό ρόλο τόσο στην πολιτική όσο και στην κοινωνία. Η κατάσταση υπήρξε τελείως διαφορετική στη Σερβία, όπου η τραγική εμπειρία του ολοκληρωτικού καθεστώτος του Μιλόσεβιτς, την βοήθησε να προχωρήσει σε μια πληρέστερη διαθρησκευτική και οικουμενική θεώρηση. Η Βουλγαρία παρέμεινε ένα κοσμικό κράτος, έστω και αν η Ορθόδοξη Εκκλησία της Βουλγαρίας διατηρεί μια κυρίαρχη θέση στην κοινωνία. Οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι το κράτος τους και η κοινωνική τους οργάνωση αποτελούσε την πραγμάτωση της Βασιλείας του Θεού στη γη. Στην προοπτική αυτή, έχουμε να κάνουμε σαφώς με μία ιδιόμορφη «πραγματοποιηθείσα Εσχατολογία» ή «πολιτική Εσχατολογία», η οποία φαίνεται να έχει απωλέσει σε μεγάλο βαθμό την ένταση μεταξύ του «ήδη» και του «όχι ακόμα». Οι Χριστιανικές αρετές και αξίες δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να αποτελέσουν νόμους του κράτους. Το κλειδί προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτά τα ζητήματα βρίσκεται στην Εσχατολογία, η οποία προσδιορίζει την παρουσία της Εκκλησίας στον κόσμο ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνει μια στάση η οποία την κρατά σε απόσταση από τις δομές του κόσμου, χωρίς, ωστόσο, να οδηγείται στην περιφρόνηση ή την απόδραση από τον κόσμο και την ιστορία.

Ο Δρ. Παντελής Καλαϊτζίδης σπούδασε θεολογία στη Θεσσαλονίκη και φιλοσοφία στο Παρίσι (Σορβόνη), απ' όπου και έλαβε το μεταπτυχιακό του δίπλωμα. Η διδακτορική του διατριβή ασχολείται με τα ζητήματα της ελληνικότητας και του αντι-δυτικισμού στη θεολογική «γενιά του '60». Έχει επιμεληθεί συλλογικούς τόμους και δημοσιεύσει αυτοτελή έργα καθώς και περί τα 70 άρθρα και μελέτες τόσο στα ελληνικά όσο και σε ξένες γλώσσες (γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά, ρουμανικά, σερβικά, ρωσικά, λευκορωσικά, αραβικά) για την εσχατολογική διάσταση του χριστιανισμού, το διάλογο Ορθοδοξίας και νεωτερικότητας, θεολογίας και σύγχρονης λογοτεχνίας, θρησκείας και πολυπολιτισμικότητας, το θρησκευτικό εθνικισμό και φονταμενταλισμό, το ζήτημα μεταρρύθμισης και ανανέωσης στην Ορθοδοξία, την μεταμοντέρνα ερμηνευτική των πατερικών κειμένων, κ. ά. Επισκέπτης ερευνητής στην Ελληνορθόδοξη Θεολογική Σχολή Τιμίου Σταυρού Βοστώνης, στο Princeton Theological Seminary και στο Princeton University, από το 2000 διευθύνει την Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, ενώ παράλληλα διδάσκει συστηματική θεολογία στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Σπουδές στην Ορθοδοξία» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και ως επισκέπτης καθηγητής στο Ινστιτούτο του Αγίου Σεργίου (Παρίσι). Μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής του περιοδικού *Revista Ecumenica Sibiu*, διευθύνει τη σειρά «Doxa & Praxis: Exploring Orthodox Theology» των εκδόσεων του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών. Τελευταίο του βιβλίο *Orthodoxy and Political Theology* (Geneva: WCC Publications, 2012).

Director, Volos Academy for Theological Studies, Lecturer, Hellenic Open University

Church and State in the Orthodox World

This presentation, describes the historic political background of Eastern Balkan countries, in presenting the relations between Church and State across these countries. Each of these countries' political situation, strongly influences the relationship between Church and State, creating models that vary from "Established Church" to "strict separationism". Nonetheless, all these models have the same archetype, namely the Byzantine "Symphonia" or "Synallelia," a political ideal originally established in Byzantium, which, alongside with the novel term "National Orthodoxy", is commonly used by politicians to accommodate their political interests and thus to instrumentalize religion for the sake of political power. Particularly in Greece, given the significant contribution in the national, cultural or political life, the Orthodox Church enjoys the status of a national or "prevailing" Church. This is pretty much the case of Russia, where despite the so-called secular state, Orthodoxy is the de facto the state religion. In Romania, Orthodox Church still plays, a quite important role both in politics and in society. Things went quite differently in Serbia where the terrible experience of the totalitarian phenomenon operated by Milosevic helped Serbia to move forward to a better interreligious and ecumenical understanding. Bulgaria did remain a secular State, even though the BOC enjoys a prevailing position in society. Byzantines believed that their State and their society were the materialization of the Kingdom of God on earth. In this perspective we are clearly facing a peculiar "realized eschatology" or "political eschatology" which seems to have largely lost the tension between the "already" and the "not yet". Christian virtues or characteristics cannot be legislated in a worldly way. The key to answer these issues lies in Eschatology which pervades the Church's sojourn in the world and furthermore introduces an attitude toward life that maintains a distance from the structures of the world, without, however, any trace of disdain for the world and history or any escape from them.

Dr Pantelis Kalaitzidis studied Theology in Thessaloniki, and Philosophy in Paris, Sorbonne, where he obtained his M.A. His doctoral thesis deals with the issue of Greekness and Anti-westernism in the Greek "theology of the '60s." He has published three books, and over 70 articles in Greek, French, English, German, Romanian, Serbian, Russian, Byelorussian, and Arabic, mainly in the areas of the eschatological dimension of Christianity, the dialogue between Orthodoxy and modernity, theology and modern literature, religion and multiculturalism, religious nationalism and fundamentalism, issues of renewal and reformation in Eastern Orthodoxy, and post-modern hermeneutics of Patristics. He has a rich editorial activity, being the editor of many collected volumes (mainly issued from the Volos Academy's conferences), while at the same time serving as the editor of the English-speaking theological series "Doxa & Praxis: Exploring Orthodox Theology" (WCC Publications). Member of the Scientific Board of the journal *Revista Ecumenica Sibiu*, he has been a Visiting Scholar at Holy Cross Greek Orthodox School of Theology, Boston, Princeton Theological Seminary, and Princeton University. For the last fourteen years he has been the Director of the Volos Academy for Theological Studies. He teaches Systematic Theology at the Hellenic Open University, and at St Sergius Institute of Orthodox Theology in Paris (as Visiting Professor). His last book *Orthodoxy and Political Theology* has been published by WCC Publications (Geneva, 2012).

Πάνος Νικολόπουλος

nikolopo@hol.gr

Λέκτωρ Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

***Κανονική περί γάμου παράδοση
και σύγχρονες μορφές συμβίωσης***

Ο τρόπος τέλεσης του γάμου κατά τους εννέα πρώτους αιώνες χαρακτηριζόταν από μεγάλη ποικιλομορφία, άγραφος, έγγραφος με συμβόλαιο, ιερολογημένος, ενώ και η παλλακεία, που είναι η αντίστοιχη κατάσταση της σημερινής ελεύθερης συμβίωσης, γινόταν αποδεκτή ή τουλάχιστον ανεκτή και από την Εκκλησία. Φαίνεται δηλαδή ότι τόσο το βυζαντινό, όσο και το κανονικό δίκαιο έμοιαζαν με το φιλελεύθερο πνεύμα της εποχής μας. Για τούτο και στον ιερολογημένο γάμο αποκτούσε ιδιαίτερη βαρύτητα η επισκοπική άδεια.

Στο κανονικό και το βυζαντινό δίκαιο διαμορφώθηκαν πολλά κωλύματα γάμου αρκετά από τα οποία εξακολούθησαν να ισχύουν και στο σύγχρονο αστικό δίκαιο μέχρι το 1982 και το 1983.

Στο ισχύον δίκαιο, εκτός από το θρησκευτικό και τον πολιτικό γάμο έχει θεσπισθεί το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, που καταρτίζεται συμβολαιογραφικά και καταχωρείται στο Ληξιαρχείο, ενώ πολλά ζευγάρια εξακολουθούν να συμβιώνουν σε άτυπη ελεύθερη ένωση, η οποία σε μερικές περιπτώσεις εξομοιώνεται με το γάμο.

Πάνος Νικολόπουλος. Γεννήθηκε το 1959 στην Αθήνα. Δικηγόρος. Λέκτορας Αστικού Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών με ιδιαίτερη εξειδίκευση στο οικογενειακό δίκαιο, την πνευματική ιδιοκτησία και την ιατρική ευθύνη και βιοηθική. Επίσης ασχολείται με τη νομική πληροφορική. Διδακτορικό «Η αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα των συζύγων» (Αντ. Σάκκουλας 1993). Άλλα βιβλία «Χωρισμός Κράτους Εκκλησίας» (Αντ. Σάκκουλας 2006), «Ιδιωτικοποίηση της θρησκείας και εκκοσμίκευση της Εκκλησίας» (Καστανιώτης 2005), «Άσκηση και αγιότητα στο γάμο» (Αρμός ε'εκδ.), «Η Εκκλησία στο διαδίκτυο της παγκοσμιοποίησης» (Αρμός 2001), «Η υπαναχώρηση στην πώληση» (Αντ. Σάκκουλας 2007). Είναι μέλος του ΔΣ της Ένωσης Προστασίας Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ελληνικό τμήμα της ALAI), της Ένωσης Αστικολόγων, της Εταιρίας Οικογενειακού Δικαίου και της Διεθνούς ένωσης Οικογενειακού Δικαίου. Μετέχει στη συντακτική επιτροπή του περιοδικού ΣΥΝΑΞΗ από την έναρξή του το 1981. Κατά καιρούς αρθρογραφεί στην εφημερίδα ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ και το περιοδικό ΣΥΝΑΞΗ πάνω σε θέματα πολιτικά, κοινωνικά, θεολογικά και πολιτιστικά. Είναι έγγαμος και πατέρας τριών παιδιών.

Lecturer, Law School, Athens University

**“Canonical Tradition on Marriage
and modern forms of free union”**

During the first nine centuries marriage was characterized by a great diversity in its form and understanding: it was unwritten, scroll with contract, ecclesiastical, while “pallakeia”, which is the corresponding state of the current form of free union, was accepted, or at least tolerated by the Church. It seems that both the Byzantine and the Church law resembled the liberal spirit of our time. For this reason the episcopal permission acquired great importance in the context of the ecclesiastical marriage. Many marriage obstacles have been gradually formulated in Canon and Byzantine law, many of which were still valid and in the modern Greek civil law until 1982 and 1983. Nowadays, under the current civic law, except the religious and civil marriage, free union has been established as well, compiled notary and entered into the registry, while many couples continue to live in informal free union which in some cases equated with marriage.

Panos Nikolopoulos, (born in 1959, Athens), is lawyer and Lecturer of Civil Law at the Law School of the University of Athens. His expertise is related to the family law, to the copyright and medical liability as well as bioethics. He has authored many books like “State and Church separation” (2006), “The Church in the network of globalization” (2001) etc. He is member among others of the Board of Directors of the Association for the Protection of the Copyright (Greek Department of ALAI) and the editorial board of the theological quarterly *Synaxis*, since 1981.

